

MTA200

Töprengések a nőtörténet-írás körül II.

*Új utak és eredmények
a nőtörténeti kutatásokban*

ABSZTRAKTKÖTET

TÖPRENGÉSEK A NŐTÖRTÉNET-ÍRÁS KÖRÜL II.
ÚJ UTAK ÉS EREDMÉNYEK A NŐTÖRTÉNETI KUTATÁSOKBAN

ABSZTRAKTKÖTET

Szerkesztette:

Maisch Patrícia
Stummer Krisztina

Lektorálta:

Molnár-Kovács Zsófia
Nemes-Wéber Zsófia
Nóbik Attila
Pusztafalvi Henriette
Takács Zsuzsanna Mária
Vörös Katalin

Borító:

A mesterséges intelligencia segítségével
készítették: a szerkesztők

Kiadó:

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék,
Magyar Pedagógiai Társaság Neveléstörténeti Szakosztály,
Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar
Illyés Gyula Szakkollégium

ISBN:

978-963-626-591-5

Pécs – Budapest
2026

Az absztraktkötet a Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Akadémiai Bizottságának Neveléstörténeti Munkabizottsága, a Magyar Pedagógiai Társaság Neveléstörténeti Szakosztálya, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszéke és a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar Illyés Gyula Szakkollégiuma által szervezett Töprengések a nőtörténet-írás körül II. Új utak és eredmények a nőtörténeti kutatásokban elnevezésű, 2026. február 19-20-án rendezett konferencián elhangzott előadások absztraktjait tartalmazza, az előadások online az alábbi linken megtekinthetők:

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLBQt75quoxFLoZbTYy2ykLc48AHmOuQi4>

A konferencia főszervezői:

Maisch Patrícia

Stummer Krisztina

A tudományos szervezőbizottság tagjai:

Pusztafalvi Henriette, az MTA PAB Neveléstörténeti Munkabizottság elnöke

Nóbik Attila, a MPT Neveléstörténeti Szakosztály elnöke

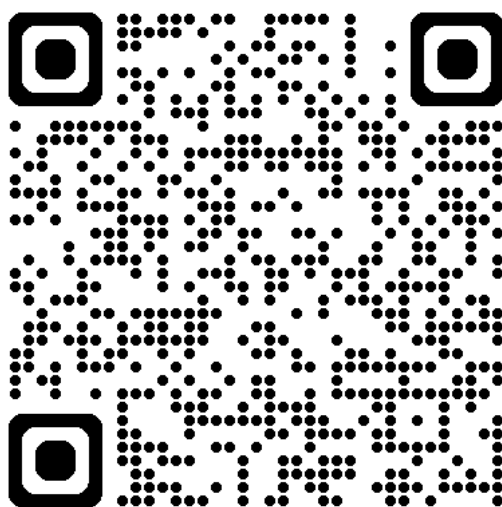
Molnár-Kovács Zsófia, a PTE BTK Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék vezetője

Takács Zsuzsanna Mária, az MTA PAB Neveléstörténeti Munkabizottság titkára

Nemes-Wéber Zsófia, a PTE KPVK Illyés Gyula Szakkollégium vezetőtanára

Vörös Katalin, a PTE BTK Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék tanársegédje

A konferencia előadásai az alábbi QR-kód beolvasásával is visszanezhetők:

Tartalom

ELŐSZÓ	7
Új utak és eredmények a nőttörténeti kutatásokban. Egy sorozattá formálódó konferencia tapasztalatai	7
PLENÁRIS ELŐADÁSOK	9
Kéri Katalin: A nőttörténeti kutatások forrásháttere és módszertani lehetőségei.....	10
Schadt Mária: Női élettörténetek a kutatói életpályán	11
NŐI IDENTITÁS A MÉDIÁBAN	12
Pukánszky Béla - Magyar Adél: A fogyatékoságról alkotott kép megjelenése 19. századi amerikai gyermekújságokban.....	13
Simándi Irén: Nők a rádióban (1893–1935).....	14
Rigó Balázs: A nők sportja a honi sportsajtó tükrében 1945 és 1956 között	15
NÓNEVELÉS ÉS IDENTITÁS NEMZETKÖZI KERETBEN	16
Tombi Beáta: A tudós nő legitimációja a XVIII. században: a nők tanulásának kérdése Aretafila Savini de' Rossi Apológiájában	17
Albrecht Zsófia: Londoni emlék 1908-ból: adalékok az Erzsébet Nőiskola külföldi (világ)kiállításokon való szereplésének történetéhez	18
Farkas Zsuzsanna: Nők a cserkészletben: Lánycserkészlet a két világháború közötti időszakban a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban és a Jugoszláv Királyságban.....	19
NŐK ÉS JOGAIK A TÖRTÉNELEM SODRÁBAN	20
Gáspár Gabriella: A nők vagyoni jogának kialakulása a középkorban	21
Horváth Eszter Kata: „Mária, Isten kegyelméből Anglia királynője”. A nőági örökösödés egyes kérdései Jane Grey és Mary Tudor proklamációiban.....	22
Farkis Tímea: Dabo vobis Reginam vagy Dabo vobis regem? Gregorio Leti (1630–1701) gondolatai a női öröklésről.....	23
Kocsis Annamária: „Eddig való törvénytelen, tisztátlan, mocskos és botránkoztató életüknek büntetéséül” – Boszorkányság és mellékvádak a 18. századi Szabolcs és Szatmár vármegye ítélezési gyakorlatában	24
KULTUSZ ÉS EMLÉKEZET	25
Veres Violetta: A porosz Jeanne d'Arc	26
Németh Andrásné Farkas Gabriella: Mozaikdarabokból épülő emlékezet – nők szerepe Erzsébet királyné kultuszában egy magángyűjtemény tükrében.....	27
Józsa György Zoltán: A Baskircsev Mária-jelenség komplex művelődéstörténeti lenyomatai	28
Cseh Gizella: „Hősnők tere”. Cseh hősnők. A cseh múlt és jelen fontos nőalakjai. Egy nőttörténeti projekt „élettörténete”	29
TANÍTÓI, KUTATÓI PÁLYAKÉPEK, MÓDSZERTANI LEHETŐSÉGEK	30
V. Molnár László: Egy tudós nő két akadémia élén (Jekatyerina Daskova hercegnő, 1743–1810).....	31
Nóbik Attila: Dámák az egyetemi katedrán. A szegedi női egyetemi oktatók és kutatók sajtórepresentációja a Horthy-korszakban	32
Heidt Judit: Szuhareva, Kanner és Asperger az autizmus korai tudományos diskurzusában	33

Nagy Péter Tibor: A történeti statisztika specialitásai a női iskolázottság helyzetének megítélésében	34
A NŐK ÉS A POLITIKA	36
Schwarczwölder Ádám: Miniszterelnök-feleségek a dualizmus kori Magyarországon	37
Frank Tamás: Nőemancipációs törekvések a hatalom árnyékában 1921-1922-ben. Slachta Margit konfliktusa és visszavonulása a nők szavazati jogának módosítás kapcsán.....	38.
Unger Gabriella: „Hogyan lettem kommunista?” A politikai rendőrség női alkalmazottai és a kommunista identitás.....	39
Rácz Márk: Női életutak és sorsok a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Marxizmus-Leninizmus Intézetében 1983–1989 között	41
A NŐKÉRDÉS VALLÁSOS ÉS FILOZÓFIAI MEGKÖZELÍTÉSE.....	42
Ozsváth Judit: Dienes Valéria, a modern misztikus	43
Somodi Imre: Egy jezsuita állásfoglalás a nőkérdésben 1918-ból: Martinovich Sándor SJ Kereszténység és feminizmus című műve	44
Pálkuti Anikó: Gondolatok a nőnevelésről egy bencés paptanár memoárjában	45
Ács Marianna: Kinek a pap, s kinek a papné? Női szerepek és egyházi túlélési stratégiák az államszocializmus korai időszakában Benda Kálmán útinaplója alapján	47
Törő Zita: A kapcsolatainkban születő ember. Női tapasztalat, elismerés és mimézis a filozófiai emberkép újragondolásában	49
EGODOKUMENTUMOKBAN FORMÁLÓDÓ NŐTÖRTÉNET	50
Völgyi Réka: Egy madame életrajza. Pilisy Róza regényes mindennapjai.....	51
Árvai Tünde: Rothschnek Olga Debrecene– egy kamaszlány térhasználata (1892).....	52
Rózsafalvi Zsuzsanna: Vály Mari emlékezései édesapja pedagógusi pályájáról és Jókaira gyakorolt hatásáról	53
SAJTÓKUTATÁS	54
Pusztafalvi Henriette: Óvónőkép a Kisdednevelés szaklapban a Trianon előtti időben	55
Stummer Krisztina: A Pécsi Városi Női Felső Kereskedelmi Iskola rekrutációs bázisa.....	57
Soós Veronika: A divatcikkektől a női szubjektum művészi megjelenítéséig –Kádár Erzsébet publicisztikai írásai.....	58
Nemes-Wéber Zsófia: Gondoskodás, játék, matematika – módszertani töprengések az Óvodai Nevelés nő történeti olvasatához (1953–1972)	59
NŐI SZEREPKONSTRUKCIÓK.....	60
Szalai Ágnes: „Asszonyunk udvari népe”. Bornemissza Anna erdélyi fejedelemasszony utazó udvartartása.....	61
Tóth Kelemen: A női becsület a dualizmus kori Magyarországon.....	62
Takács Zsuzsanna Mária: Juliska és Amál. A Berde-lányok a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban	63
Józsa Ferenc: Nőtörténet és lánynevelés Magyarországon a XX. században	64
A MŰVÉSZETEK ÉS A ZENE NŐI SZÓLAMAI	65
Kádár Ágota: Női szerepek és életutak a századforduló magyar képzőművészetében: Madarász Adeline ego-dokumentumainak tükrében	66
Schmal Júlia: Camille Claudel és a női művészi autonómia dilemmái a 19. századi francia művészeti életben	67

Pethő Villő: Zenepedagógiai reformelképzelések megvalósulása a zeneiskolai gyakorlatban a 20. század első felében. Elefánthy Mária szakmai életútja	68
Verő-Valló Judit: „Prímásnők”, úrilányok. A cigányzenei szférában az 1920-1930-as években dolgozó zenésznők, női zenekarok története és a tagok társadalmi összetételének vizsgálata	69
A NŐI MUNKAÁLLALÁS ÉS SZEREPKONSTRUKCIÓINAK SZÍNEI.....	70
Vörös Katalin: „Szalontháziipartól” a nőiparig. Adalékok az iparoktatás nőtörténeti olvasatához.....	71
Kovácsné Magyarai Hajnalka: „Legyél kozmetikus! Mi az?” Kozmetikusidentitás és tradicionális női szerepkonstrukciók.....	72
Bércesi Richárd: Női alkalmazottak a pécsi bányavidéken.....	73
AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS NŐI DIMENZIÓI.....	75
Lehotay Veronika: „Elkövető, áldozat, védett érték?” – nők és a büntető igazságszolgáltatás a két világháború között különös tekintettel Borsod vármegyére	76
Di Blasio Barbara: Nők a társadalom periferiáján. Márianosztra öröksége.....	77
Ács-Bíró Adrienn: Nők a börtönben. A női bűnözés tendenciái 1831–1974 között – történetek a számok mögött.....	78
AZ IRODALOMBAN KONSTRUÁLÓDÓ NŐKÉP	79
Maisch Patrícia: Egy 19. század végi ifjúsági regény nőképe	80
Baranyai Laura: Női tapasztalat és önpozicionálás Kádár Erzsébet Reggeltől estig című novellájában	81
Cseppentő Krisztina: Női életutak narratív konstrukciói és kulturális emlékezete Annie Ernaux Egy asszony című műve neveléstudományi megközelítésben	82

ELŐSZÓ

Új utak és eredmények a nőtörténeti kutatásokban Egy sorozattá formálódó konferencia tapasztalatai

A nőtörténeti kutatások az elmúlt években új lendületet kaptak: a forrásfeltárás bővülése, a digitális eszközök térnyerése és a nemzetközi tudományos diskurzushoz való egyre szorosabb kapcsolódás mind hozzájárultak ahhoz, hogy a női tapasztalatok vizsgálata új kérdésfeltevésekkel és értelmezési keretekkel gazdagodjon. Az *Új utak és eredmények a nőtörténeti kutatásokban* alcím nemcsak az idei konferencia tematikus fókuszát jelöli ki, hanem azt a szellemi horizontot is, amely felé közös gondolkodásunk irányul: miként tárhatók fel eddig kevésbé vizsgált életutak, intézményi keretek, társadalmi szerepek, és hogyan értelmezhetők újra a már ismert jelenségek a legfrissebb kutatási eredmények tükrében.

A tavaly, 2025-ben hagyományteremtő szándékkal életre hívott *Töprengések a nőtörténet-írás körül* konferencia második alkalma megerősítette bennünk, hogy valódi igény mutatkozik egy olyan fórumra, ahol a különböző diszciplínák képviselői párbeszédbe léphetnek egymással. Az első év tapasztalatai azt mutatták, hogy a módszertani kérdések megvitatása termékeny alapot teremtett a továbblépéshez; az idei évben erre az alapra építve már konkrét kutatási eredmények, új megközelítések és friss forrásértelmezések kerültek a középpontba. Célunk továbbra is az, hogy a fiatal kutatók számára bemutatkozási és találkozási lehetőséget biztosítsunk, és elősegítsük az egymást metsző vizsgálati irányok felismerését. Az idei konferencia előadásai ismételten széles spektrumot öleltek fel: a társadalom- és neveléstörténeti vizsgálatok mellett helyet kaptak jogtörténeti, irodalomtörténeti, művészet- és zenetörténeti, vallástörténeti és interdiszciplináris megközelítések is. A bemutatott kutatások nemcsak tematikai változatosságukkal, hanem módszertani sokszínűségükkel is hozzájárulnak ahhoz, hogy a nőtörténet-írás árnyaltabb, összetettebb képet rajzolhasson a múlt női szereplőiről és közösségeiről.

Köszönet illeti mindazokat, akik előadóként, szervezőként vagy támogatóként részt vállaltak a konferencia megvalósításában. Hálásak vagyunk, hogy az idei évben a Magyar Pedagógiai Társaság Neveléstörténeti Szakosztálya és az Illyés Gyula Szakkollégium mellett, a Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Akadémiai Bizottságának Neveléstörténeti Munkabizottsága, valamint a Pécsi Tudományegyetem Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszéke is csatlakozott hozzánk, akik szakmai támogatásukkal és biztatásukkal hozzájárultak a közös munka sikeréhez. Köszönetet mondunk a tudományos szervezőbizottság tagjainak, Molnár-Kovács Zsófiának, Nemes-Wéber Zsófiának, Nóbik Attilának, Pusztafalvi Henriette-

nek, Takács Zsuzsanna Máriának és Vörös Katalinnak, akikkel szakmai és szervezői tekintetben is jó csapatot alkothattunk. Hálásak vagyunk plenáris előadóinknak, Kéri Katalinnak és Schadt Máriának, hogy elfogadták felkérésünket, s tartalmas, gondolatébresztő előadásaikkal megalapozták a konferencianapok szakmai diskurzusát, jelenlétükkel és meglátásaikkal segítették a szekciók diszkusszióit. Az idei konferenciára meglepetéssel is készültünk. Együtt ünnepelhattük Kéri Katalin kerek születésnapját. Különösen megtisztelő számunkra, hogy ennek az eseménynek a konferencia adhatott otthont. Köszönettel tartozunk Pukánszky Bélának, aki laudációjában köszöntötte az ünnepeltet, s ugyancsak hálásak vagyunk Ambrus Attilának, amiért segítségünkre volt, hogy a meglepetés valóban titokban maradjon. Nagy öröm számunkra, hogy a konferencia helyet kaphatott az MTA200 ünnepi sorozatban is. Ez a lehetőség és bizalom rámutat arra, hogy a nő történelmi kutatásoknak, az inter- és multidiszciplináris konferenciáknak helye van a tudományos diskurzusban, s hogy az alulról jövő kezdeményezések – mint a *Töprengések a nő történelmi írás körül* konferenciasorozat – szakmai támogatásra lelhetnek.

Jelen absztraktkötet a második konferencia eredményeinek lenyomata, és egyben annak bizonyítéka, hogy a tavaly megkezdett út nemcsak folytatódik, hanem új irányokkal és felismerésekkel gazdagodik. Bízunk abban, hogy az itt bemutatott kutatások inspirációt nyújtanak a további vizsgálatokhoz, és hozzájárulnak egy hosszú távon fenntartható, élő szakmai közösség formálódásához a nő történelmi kutatások területén.

A szervezők

PLENÁRIS ELŐADÁSOK

A nőtörténeti kutatások forrásháttere és módszertani lehetőségei

KÉRI KATALIN

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar

keri.katalin@uni-sopron.hu

Kulcsszavak: kutatástörténet, nőtörténet, elsődleges források, módszertani megújulás, nőnevelés

A nők történetével foglalkozó kutató gyakran még napjainkban is nehézségekbe ütközik a kutatásai során, mert a nők életmódjára, társadalmi helyzetére, szerepeire utaló források tartalmukat és mennyiségüket tekintve egyenetlenek. A nőtörténeti kutatások kapcsán több korszak és tématerület esetében nem áll rendelkezésre gazdag levéltári forrásanyag, és máig nem teljesen kidolgozottak a kutatómódszertani alapok, a tipológiai alapvetések sem. A nőtörténeti kutatásokhoz új utakat, korábban figyelmen kívül hagyott forrásokat, írásos, képi, tárgyi és szóban hagyományozott emlékeket kell keresni, és ezek elemzését kell szervesen beilleszteni az egyes korokról, földrajzi helyszínekről szóló történeti ismereteink sorába. Ez nem egyszerű munka, hiszen a hagyományos történetírás művelői hosszú időn keresztül, a történelem tudományának 18-19. századi kialakulásától kezdve a múlt tanulmányozását többnyire úgy végezték, hogy a nők történetére nem, vagy csak alig, és inkább „mellékesen” fordítottak figyelmet. A kutatói feladat ma nem egyszerűen az, hogy a nők történetéről is legyenek adatok, értékelő elemzések, hanem az, hogy minél teljesebben – a történéseket és jelenségeket összefüggéseikben láttatva – felépítsük egy olyan múlt képét, amely visszatükrözi, hogy a történelmet (ugyanúgy, mint napjaink világát) férfiak és nők együtt élték és alakították. Az elméleti, historiográfiai alaposítású előadás ehhez ad támpontokat, röviden áttekintve a történeti, nőtörténeti kutatások 19-20. századi jellemzőit, kiemelve a forrástani, kutatómódszertani sajátosságokat, a kutatási tematika bővülését, alakulásának jellemzőit. Külföldi és hazai szerzők műveire, eredményeire támaszkodva az előadás rávilágít a nőtörténet kutatásának főbb forrástani, forráskutatási és -értelmezési kérdéseire, problémáira. A bemutatás harmadik része a nőtörténeti kutatások palettájának kiszélesedését, a vizsgált források körének és az alkalmazott módszertanoknak az újragondolási lehetőségeit foglalja össze, egy jellemző példaként kiemelve a lánynevelés és női művelődés kutatásának, e tématerület forrásanyagának a változásait.

Női élettörténetek a kutatói életpályán

SCHADT MÁRIA

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

schadt.maria@outlook.com

Kulcsszavak: a kutatómunka iránti elkötelezettség, követelményeknek való megfelelés a nők számára kevésbé támogató környezetben, stratégiák és nehézségek a család és az alkotómunka összehangolásában

2025-ben ünnepelte a Magyar Tudományos Akadémia megalapításának 200 éves évfordulóját. Ebből az alkalomból számtalan könyv jelent meg az intézmény történetéről, alapítójáról, az egyes tudományos osztályok működéséről, nemzetközi hírnevet szerzett tudósokról. A *Nők a tudomány fellegrárában – Kutatói életutak a Magyar Tudományos Akadémián 1949–2021* című kötet is ez utóbbiak közé tartozik, 191 tudós nő – MTA doktora, akadémikus – élettörténetének bemutatásával.

A különböző tudományterületeken sikeres nők élettörténete fele annyi időszakot ölel fel, mint az MTA története, mivel csak 1895-ben – kizárólag a bölcsészettudományi, orvostudományi és a gyógyszerészeti karokon – vált lehetővé számukra a tudományos tevékenységet megalapozó egyetemi végzettség megszerzése. A kutatómunkába való bekapcsolódásuk további akadályát képezte, hogy Magyarország politikai, gazdasági és társadalmi rendszerében a nők jogainak, társadalmi szerepeinek és ehhez kapcsolódó lehetőségeiknek a kibontakoztatása csak a 20. század második felében vált reális lehetőséggé. A jelentős pozitív változások ellenére jelenleg is számos akadállyal találkozhatunk, amelyek az élet minden területén, így a tudományos kutatásban is korlátozzák a nők lehetőségeit. Míg a jogszabályokban rögzített korlátok folyamatosan csökkentek, addig a társadalom tradicionális érték- és normarendszere nem sokat változott. 2016-ban, a női tudósokat hátrányosan érintő akadémikusválasztás után Somogyi Péter akadémikus által kezdeményezett vitára – hogy *Alkalmask-e a magyar nők az MTA tagságára?* – számtalan válasz érkezett. A hozzászólók egyöntetű megállapítása, nem a képességek hiánya miatt alacsony a nők aránya az akadémikusok és MTA doktorok között, hanem azért, mert a nők tudományos eredményeit kevésbé ismerik el.

Előadásomban olyan sikeres kutatónők élettörténetét mutatom be, akik a kutatómunka iránti elkötelezettség és kitartás következtében jelentős eredményekkel gazdagították a hazai és nemzetközi tudományos életet. Betekinthetünk azokba az alkotói folyamatokba, ami őket egy életen keresztül vezérelte, megismerhetjük sikereiket és időnkénti kudarcaikat, azokat a plusz terheket, amelyekkel a legtöbb nőnek a tudományos pályán (is) meg kell küzdenie

NŐI IDENTITÁS A MÉDIÁBAN
SZEKCIÓVEZETŐ: NÓBIK ATTILA

A fogyatékoságról alkotott kép megjelenése 19. századi amerikai gyermekújságokban

PUKÁNSZKY BÉLA – MAGYAR ADÉL

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem – Odú, Pedagógiai Szakszolgálati Intézmény
bela@pukanszky.hu – magyaradel.marta@gmail.com

Kulcsszavak: fogyatékosággép, ifjúsági folyóirat, Lydia Maria Child

Előadásunk a fogyatékosággal élő személyek reprezentációját vizsgálja 19. századi amerikai ifjúsági folyóiratokban – sajtótörténeti, gyermekkortörténeti és nőtörténeti nézőpontból. Az elemzés fókuszában Lydia Maria Child (1802–1880), az Egyesült Államok első sikeres gyermeklapja, a *Juvenile Miscellany* (1826–1834) alapító-szerkesztőjének munkássága és szerkesztői koncepciója áll. Child életútja a nőtörténet-írás számára is paradigmaticus példa: a „női szférából” induló, irodalmi sikereket elérő író sorsa drámai fordulatot vett, amikor a rabszolgaság elleni radikális kiállása (*An Appeal in Favor of That Class of Americans Called Africans*) miatt a bostoni elit kiközösítette, és lapja eladására kényszerült.

Az előadás bemutatja, hogyan érvényesült Child szerkesztői gyakorlatában a „Második Nagy Ébredés” (*Second Great Awakening*) hatására formálódó optimista gyermekkép, amely a puritán eredendő bűn koncepciója helyett a gyermek ártatlanságát, nevelhetőségét és a liberális protestantizmus értékeit hangsúlyozta. Előadásunk a folyóiratban közölt írásokkal – például a *Tom Gordon zsúrja* című elbeszélése és Lydia Sigourney versén – keresztül illusztrálja, miként kívánta a lap a szentimentális irodalom eszközeivel érzékenyíteni a fiatal olvasókat a fogyatékosággal élők iránt.

A primer források rávilágítanak, hogy a Child által vezetett folyóirat a fogyatékoságot nem csak az általa sújtott személy isteni próbatételeként, hanem a társadalmi felelősségvállalás és a keresztényi jótekonyság gyakorlóterepéként ábrázolta. Különös jelentőségű a korabeli „valódi nőiesség” (*true womanhood*) ideálját megtestesítő Lydia Sigourney amerikai költőnő versének közlése, aki a hartfordi siketnémák és a bostoni vakok intézetének találkozását – köztük az első intézményesen nevelt amerikai siketvak lány, Julia Brace alakját – örökítette meg. A költészet eszközeivel a fogyatékos személyeket morális példaképpé emelte, amelyben a sérültség nem hiányként, hanem spirituális többletként jelent meg.

Nők a rádióban (1893–1935)

SIMÁNDI IRÉN

Nemzeti Közszerológálati Egyetem Nemeskürty István Tanárképző Kar
Történelem és Társadalom Tanszék
simandiiren@gmail.com

Kulcsszavak: nők, Telefonhírmondó, rádió, művelődés, propaganda

Az előadás bemutatja az 1893. február 15-én induló Telefonhírmondó (vezetékes műsorszórás), és a vezetékek nélküli rádiózás, 1925. december 1-jei indulásának történetét. Azokat a lányokat, asszonyokat, akik a kezdetektől szerepet vállaltak és szerepeltek a rádióban, a kísérleti adásoktól az 1930-as évek közepéig. A Telefonhírmondó közvetítései a Népoperából, a Nemzeti és a Király Színházból, a Zeneakadémiáról, a híres kávéházakból, a legnépszerűbb katonazenekarok és cigánybandák műsorait továbbította a hallgatóknak, akik előfizettek a „beszélő újságra”. A legismertebb közéleti személyiségek, írók, művészek, színészek mellett színésznők, Blaha Lujza, Hegyi Aranka, Pálmay Ilka stb. szerepeltek az élő közvetítésekben. Majd a vezetékek nélküli kísérleti adásoknál is megjelentek az első női „munkatársak,” például Taubler Margit, aki a Postakísérleti Állomás tisztviselőjeként szerepelt, Molnár Ferenc *A férj bevásárol* c. vidám jelenetében, amely az egyik első műsor volt a vezetéknélküli rádiózás történetében.

1931-ben munkát kaptak az első női bemondók, Filótás Lili, és az őt követő Gecső Sándorné, aki riporterként is dolgozott. A műsorrendben megjelentek a speciális női problémákkal foglalkozó adások így pl. az *Asszonyok tanácsadója* (Arányi Mária) műsora. A gyermekek hallhatták a női mesemondókat pl. „Margit nénit,” Ajtay Margitot. Gyakran szerepelt a rádióban a kormányzó felesége, Purgly Magdolna is.

A nők sportja a honi sportsajtó tükrében 1945 és 1956 között

RIGÓ BALÁZS

Nemzeti Közszerológáti Egyetem
rigo.balazs@uni-nke.hu

Kulcsszavak: női sport, sportsajtó, államszocializmus, Rákosi-rendszer

Előadásomban azt kívánom bemutatni, hogy milyen módon jelent meg a nők sporttevékenysége a hazai sportsajtóban a második világháború utáni időszakban, különös tekintettel az 1948 és 1956 közötti években lezajló politikai és társadalmi átalakulások történelmi kontextusában. Az említett időhatárok keretei között általam vizsgált sajtómegjelenések alapján kirajzolódik, hogy a sport területén is kiemelten fontos volt az 1949-es szovjet típusú alkotmányban elvi szinten rögzített női egyenjogúság megjelenítése.

Az is megállapítható ugyanakkor, hogy ez egyfelől – ugyancsak a korszellemnek megfelelően – a szovjet minta alapján feminitásuktól részben megfosztott, szocialista elveket valló sztahanovista dolgozó nő alakjának propagálásában öltött testet. Más oldalról abban érhető tetten, hogy a sportoló nők is tevékeny szereplőivé és célcsoportjává váltak a korabeli politikai és ideológiai üzeneteknek. Ennek megfelelően lett a nők sportja is a szocialista világrend felsőbbrendűségének bizonyítéka, és részese a Sztálin és Rákosi Mátyás személyét övező személyi kultusz megnyilvánulásainak, a kuláküldözésnek, a Rajk-ügynek, a békeharcnak, vagy éppen a tervkölcsonjegyzés népszerűsítésének. Mindezek tükrében az előadás amellet érvel, hogy 1948 után a nők sportját is az állami propaganda, a társadalmi mobilizáció és az „új szocialista ember” megteremtésének eszközévé tették, a magyar sportsajtó pedig – a korabeli sajtóirányítási elveknek megfelelően – fontos szerepet játszott a női sporttal kapcsolatos állami elvárások közvetítésében és legitimálásában, egyszerre szolgálva a társadalom fegyelmezését és a rendszer modernizációs önképének erősítését. Az előadás alapjául elsősorban a Népsport hasábjain megjelent cikkek szolgálnak, de az Országos Sport Hivatal és az Országos Testnevelési és Sport Bizottság folyóirataiban közölt írásművek, valamint a sportsajtó működésével összefüggő levéltári dokumentumok is szerepelnek a felhasznált források között.

NŐNEVELÉS ÉS IDENTITÁS NEMZETKÖZI KERETBEN
SZEKCIÓVEZETŐ: MOLNÁR-KOVÁCS ZSÓFIA

A tudós nő legitimációja a XVIII. században: a nők tanulásának kérdése Aretafila Savini de' Rossi Apológiájában

TOMBI BEÁTA

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Romanisztika Intézet Olasz Tanszék
tombi.beata@pte.hu

Kulcsszavak: nők tanulása, tudós nő, XVIII. század

Az előadás Aretafila Savini de' Rossi 1729-ben megjelent, a nők tanulását védelmező *Apológiáját* vizsgálja a XVIII. századi itáliai nőtörténet és tudástörténet összefüggésében. Kiindulópontját a padovai Ricovrati Akadémián 1723-ban lezajlott vita képezi, amelynek egyik központi kérdése a nők tudományos képzésének lehetősége volt. A vita nyomtatásban megjelent változatához Savini de' Rossi kétféle módon kapcsolódott: egyrészt Giovanni Antonio Volpi nőellenes érvelését kísérő polemikus jegyzetekkel, másrészt egy önálló, levélformában megírt *Apológiával*. Az elemzés arra fókuszál, miként alakítja Savini de' Rossi a nők tanulásának kérdését egyéni kivételességből általános társadalmi problémává. Szövegében elutasítja a „rendkívüli” és a „közönséges” nők megkülönböztetését, és amellet érvel, hogy a nők oktatása, alkattól, élethelyzettől és képességektől függően, a háztartás irányítását, a gyermeknevelést és a vagyonkezelést teszi megalapozottabbá. A tanulás így nem pusztán egyéni érvényesülés lehetőségeként, hanem a mindennapi élet gyakorlati területeit strukturáló tényezőként jelenik meg. Az előadás külön figyelmet szentel annak, hogy Savini de' Rossi érvelése miként kapcsolódik a tapasztalat elsődlegességét hangsúlyozó korabeli tudásfelfogásokhoz. Az *Apológiában* a tanulás nem elvont tudományos teljesítményként, hanem a cselekvéshez szükséges belátásként jelenik meg, amely a női élethelyzetekből kiindulva nyer értelmet. Savini de' Rossi példái következetesen a mindennapi gyakorlatból származnak, és ezzel elmozdítják az érvelést a hagyományos, autoritásokra és elméleti előfeltevésekre épülő diskurzustól egy empirikusabb, tapasztalati alapú megközelítés felé.

Az előadás amellet érvel, hogy Savini de' Rossi nem a nők politikai emancipációját fogalmazza meg célként, hanem egy olyan női kompetenciamodellt körvonalaz, amely a mindennapi tapasztalatra és a gyakorlati hasznosságra épül. A tudós nő alakja ebben az értelmezésben nem rendhagyó kivételként, hanem a korabeli társadalmi rend keretein belül értelmezhető szerepként jelenik meg. Savini de' Rossi *Apológiája* így hozzájárul ahhoz a folyamathoz, amely a női tanulást a XVIII. századi gondolkodásban fokozatosan legitimálható tudásformaként jeleníti meg.

Londoni emlék 1908-ból: adalékok az Erzsébet Nőiskola külföldi (világ)kiállításokon való szereplésének történetéhez

ALBRECHT ZSÓFIA

Magyar Tudományos Akadémia Kulturális Javak Osztálya Művészeti Gyűjtemény
albrechtzsofia@gmail.com

Kulcsszavak: világkiállítás, természettudomány, Erzsébet Nőiskola

A világkiállítások történetében folyamatosan találkozhatunk magyar résztvevőkkel, már az első, 1851-ben Londonban megrendezett nemzetközi tárlaton (Great Exhibition) is jelentős sikereket értek el a magyar szereplők. Az oktatás, az empirikus ismeretszerzés minél szélesebb körben való megteremtésének lehetősége alapvető célként szolgált a kezdetektől (Wesemael, 2001). A nemzetközi világkiállításokon különböző szervezetek és intézmények is részt vehettek, köztük iskolák, egyetemek, múzeumok és (tudományos) társaságok. Ez alkalmat teremtett számukra, hogy bemutatkozhassanak és bemutathassák tanítványaik munkáit – ez utóbbi különösen fontos volt a művészeti/ipariskolák esetében. A témában a magyar szakirodalomban a közelmúltban megjelent publikációk is főként a művészeti iskolákra fókuszáltak (lásd Székely, 2012; 2023), az oktatási pavilonok kialakulásával, az egyéb kiállítók gyakorlatával kevésbé foglalkoztak. A Magyar Tudományos Akadémia Művészeti Gyűjteményében nemrégiben került azonosításra egy, az Erzsébet Nőiskolához köthető tárgy, amely a magyar közoktatás bemutatását is magában foglaló tárlaton szerepelt Londonban 1908-ban. Fennmaradása nemcsak adalékot nyújt az Erzsébet Nőiskola századfordulós nemzetközi szereplési gyakorlatának, de az oktatási pavilonok kiállítási tárgyainak muzeologizációs folyamatának megismeréséhez is. Fontossága azért is kiemelendő, mert illeszkedik azon – ritka, ma ismert és azonosítható – tárgyegyüttesek sorába, amelyek a magyar oktatási gyűjtemények létrejöttéhez járultak hozzá. A bemutatásra kerülő műtárgy továbbá lehetőséget nyújt az Erzsébet Nőiskolában a természettudományok oktatásának vizsgálatára, a területen később tudományos munkát végzett hallgatók kutatására is.

Székely, M. (2012). Az ország tükröi. Építészet és művészet szerepe a magyar nemzeti reprezentációban az Osztrák-Magyar Monarchia korának világkiállításain. CentrArt.

Székely, M. (2023). Schools and museums of modern design in Transylvania around 1900. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet.

Wesemael, van P. (2001). Architecture of Instruction and Delight. A socio-historical analysis of World Exhibitions as a didactic phenomenon (1798-1851-1970). OIO Publishers.

Nők a cserkészletben: Lánycserkészlet a két világháború közötti időszakban a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban és a Jugoszláv Királyságban

FARKAS ZSUZSANNA

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola
zsuzsika.farkas@gmail.com

Kulcsszavak: cserkészleányok, Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, Jugoszláv Királyság

Jelen előadás célja a cserkészleányok tagságának, tevékenységének és az országos szervezeti szerepvállalásának vizsgálata a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság és a Jugoszláv Királyság területén 1921 és 1941 közötti időszakban. Az előadás során részletesen elemzésre kerül a lánycserkészlet működése és tevékenysége az 1921 és 1929 között működő Savez Izvidnika i Planinki (Cserkészfiúk és Cserkészleányok Szövetsége) szervezetében, valamint az 1929 után működő Savez Skauta Kraljevina Jugoslavija (Jugoszláv Királyság Cserkészszövetsége) keretében. Az előadás kiemelt figyelmet fordít a cserkészleányok szervezeti struktúrájára és tevékenységi profiljára, valamint összehasonlító elemzést nyújt a magyarországi Magyar Cserkészleány Szövetség és a Cserkészleány Világszövetség (WAGGGS, World Association of Girl Guides and Girl Scouts) lánycserkészletével, tevékenységével. Az előadás során részletes vizsgálat tárgyává válik a lánycserkészlet szerepvállalása és az általa tapasztalt kihívások a vizsgált korszakban.

A kutatás alapját forrás- és dokumentumelemzés, valamint a szakirodalom áttekintése képezi, kiegészítve szerb és magyar nyelvű primer források vizsgálatával. A vizsgált anyagok között korabeli sajtóforrások, iskolai értesítők és levéltári dokumentumok szerepelnek. Eredményeink azt mutatják, hogy a két világháború közötti időszakban a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban és a Jugoszláv Királyságban a lánycserkészlet alacsony számban tagozódott be az országos szervezetbe és nem volt megfelelő képzés, sem próbarendszer számukra.

NŐK ÉS JOGAIK A TÖRTÉNELEM SODRÁBAN
SZEKCIÓVEZETŐ: ÁCS MARIANNA

A nők vagyoni jogának kialakulása a középkorban

GÁSPÁR GABRIELLA
gabriella_gaspar@yahoo.com

Kulcsszavak: női vagyoni jog, birtoköröklés, nőtörténet

A nőtörténet egyik izgalmas része azon jogok formálódása, amelyek a leányok, asszonyok és özvegyek egzisztenciális biztonságát megalapozták. Az európai magánjog fejlődésének ezirányú változását a római jogban és a középkori írott jogban, valamint az oklevelek egyes passzusaiiban követhetjük. A patriarchális társadalmakban fiági öröklés dominált, de nem volt kizárólagos, hiszen az apai nemzetségből kikerülő nők társadalmi helyzetének biztosítása fontos volt a házasságok révén összekapcsolt rokoni hálóban.

Előadásomban a középkori magyar jogban a 12. századtól, az oklevelekben is felbukkanó női vagyoni jogokkal foglalkozom, továbbá azokkal a kiegészítő jó gyakorlatokkal, amelyek lehetővé tették a nők vagyoni jogainak védelmét. A nők és férfiak egyenlő törvényes öröklése az anyai ingó és ingatlan vagyoni jogokra, valamint az apai ingóságokra terjedt ki. Az apai ősi foglalkozású, nemzetségi birtokot csak a fiúutódok örökölhették (a 13. századig), míg a leányok csak az apai szerzeményi birtokokból örökölhettek apjuk jóvoltából. A nők birtoköröklésének korlátozása azon racionalitáson alapult, hogy a nemzetségek és nagycsaládok birtokai ne kerüljenek át egy más nemzetséghez a nők házassága folytán.

A női jogok közül a legkorábbi szokásjogból fakadó, a leányok társadalmi helyzetének megfelelő kiházasítás (hozomány) joga, valamint az asszonyokat és az özvegyeket megillető hitbér volt. A 13. században jelent meg a leánynegyed (quarta), ami lehetővé tette a leányok öröklését az apai birtokok vonatkozásában is. A következő században, az Anjou királyok idején felbukkant a fiúsítás intézménye, amely a teljes apai vagyoni jog öröklését is lehetővé tette a nők számára, amennyiben nem volt fiúutóda az apának. A nők vagyoni jogközvetítői szerepe ekkor jelent meg és kitartott századokon át.

Társadalmunk ősi rétegeinek tovább élését mutatja, hogy a régi női „külön jogok” nagyrésze még a 20. század első felében is létezett Magyarországon (pl. a hozomány, a hitbér, özvegyi jog), vagy más formában élt tovább, mint az öröklés során figyelembe vett negyed, vagy kötelesrész.

**„Mária, Isten kegyelméből Anglia királynője”
A nőági örökösödés egyes kérdései Jane Grey és Mary Tudor
proklamációiban**

HORVÁTH ESZTER KATA

Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
eszterhorvath747@gmail.com

Kulcsszavak: nőági örökösödés, trónöröklési jog, Angol Királyság

1553 júniusában, VI. Edward halálát követően egy addig sosem látott helyzet bontakozott ki – Anglia trónjáért két nő vetélkedett. Az időszak, azaz Jane Grey 9 napos uralkodása, majd I. Mária trónra kerülése az elmúlt évtizedekben került igazán az érdeklődés középpontjába. Kevés figyelem irányul azonban a trónvita jogi jellegű kereteire, azaz önmagában arra a kérdésre, hogy milyen jogi jellegű érvekre hivatkozva valósulhatott meg a nőági örökösödés sokat vitatott jelensége a XVI. század Angliájában, és arra, hogy hogyan formálták a női uralkodók legitimitásáról kialakított képet a politikai események.

Kutatásom célja ennek a kérdésnek a vizsgálata két elsődleges forráson keresztül: Jane Grey és I. Mária uralkodóvá kiáltásának fennmaradt szövegének mélyreható elemzésével és jogi (jogtörténeti) kontextusba helyezésével. Ez a két, gyakorlatilag azonos időben született szöveg a két lehetséges női örökös alattvalók felé közvetített igazolása, a trónra formált joguk megalapozása. Megjelennek bennük az időszak trónörökléshez való hozzáállásának lenyomatai, így a common law szabályaira való hivatkozás, a leszármazási jogcím hangsúlyozása, illetve természetesen az isteni kegyelem általi kiválasztottság kiemelése. A szövegek szóhasználata, illetve Jane Grey esetében jogi érvelése közvetlenül reflektál a kor női uralkodókkal kapcsolatos elvárásaira és félelmeire – a két szöveg közötti eltérésekből pedig kiolvashatóak a két uralkodónő identitását formáló alap gondolatok is.

A dokumentumok vizsgálatával, a legitim uralkodóvá válás fogalom-, kritériumrendszerébe helyezésével közelebb kerülhetünk a XVI. századi Angol Királyság hatalomelméleti és államtörténeti átalakulásához; ezzel pedig a nőági örökösödés kérdésének tágabb összefüggéseire találhatunk rá.

Dabo vobis Reginam vagy Dabo vobis regem? Gregorio Leti (1630-1701) gondolatai a női öröklésről

Farkis Tímea

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Romanisztika Intézet Olasz Tanszék
farkis.timea@pte.hu

Kulcsszavak: Gregorio Leti, női öröklés, államrezon, politika

Előadásomban Gregorio Leti (1630–1701) gondolatait ismertetem a női öröklésről. A szakirodalom Gregorio Letit a „poligráf, grafomán” jelzőkkel illette évtizedeken keresztül. Előadásomban a szerző *A Történelmi és politikai ceremónia* című művén keresztül mutatom be Leti megállapításait a 17. századi jogról, az államrezonról, a politikáról, a női uralkodásról. A *Történelmi és politikai ceremónia* című műve 1685-ben látta meg a napvilágot. Korábban is foglalkozott a politikai élet szereplőivel, uralkodók, pápák életével, ám egyiket sem tekinthetjük politikatörténeti szempontból olyan jelentősnek, mint e hatkötetes művét. Az olvasók felkészültsége és érdeklődése is megváltozott az idő előrehaladtával. Egyre nagyobb tömegeket vonzott a politika, a diplomácia világa, az innen származó információk, hírek. Leti pedig ismerte a különböző társadalmi réteghez tartozó olvasók igényeit, műveltségüket vagy éppen hiányosságukat, tudatosan igyekezett kielégíteni információéhségüket. Oktatni, tanítani akarta őket. Elkötelezetten igyekezett az olvasóközönség véleményét, az európai közvéleményt befolyásolni.

Röviden áttekintem életének legfontosabb korszakait, bemutatom művének forrásait, kapcsolati hálóját. Modern értelemben véve igazi publicista volt, aki valóban a „tollából” élt meg, és valóban folyamatosan kockáztatta szavahihetőségét. Ebből a megközelítésből elfogadható a szakirodalom által használt fordulat, miszerint Gregorio Leti a „toll kalandora” volt. Ugyanakkor, mivel a jog világába, Európa államainak történetébe vezette be olvasóit, maga is részesévé vált az európai politikai diskurzusoknak, amelyek éppen a korszak sokszínűsége miatt kitüntetett figyelemmel kezelték a női örökösödés problematikáját.

Előadásomban művének arra a fejezetére koncentrálok – kontextusba helyezve –, amely bemutatja a korszakban kialakult vitát a női örökösödésről, általában a nők politikában betöltött szerepéről.

„Eddig való törvénytelen, tisztátlan, mocskos és botránkoztató életüknek büntetéséül” – Boszorkányság és mellékvádak a 18. századi Szabolcs és Szatmár vármegye ítélkezési gyakorlatában

KOCSIS ANNAMÁRIA

VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár

kocsis.anna90@gmail.com

Kulcsszavak: boszorkányság, 18. század, Szabolcs és Szatmár vármegye

A mikrotörténeti kutatás a boszorkányüldözést a helyi társadalomban megjelenő gazdasági, politikai konfliktusként határozta meg. A vádaskodók tanúvallomásait tanulmányozva részben megismerhetők a boszorkányvád mögött meghúzódó hétköznapi konfliktusok. A boszorkány alakja és a hozzá kötődő hiedelmek mellett a boszorkányvadásokat kiváltó kapcsolati rendszer is figyelemreméltó. A boszorkányvadás társadalmi kontextusban szemlélve a változás (a hatalmi struktúra és az egészségügyi ellátás átalakulás, az eltérő etnikumú és vallású népcsoportok megjelenése és letelepedése) és az arra adott csoportos és/vagy egyéni reakciók összefüggéseként határozhatjuk meg.

A boszorkányságot (*crimen magiae*) hazánkban a hagyományos büntettek közé sorolták, nem minősült különleges bűnnek. A hazai és azon belül is a Szabolcs és Szatmár vármegyei boszorkányperes ügyiratainak tanúsága szerint az esetek jelentős számában a boszorkányvadás más vétkekhez – jellemzően a közösségi normát megszegő viselkedéshez – volt köthető, ezen felül a gyógyítással és bábaság gyakorlásával elkövetett hibákhoz kapcsolódva jelent meg. Ennek megfelelően a boszorkányság elkövetése miatt kiszabott büntetéseket sok esetben nem egyedül, hanem más büntetéssel párosítva határozta meg az eljáró hatóság.

Előadásomban a Szabolcs és Szatmár vármegyében, a 18. században lezajlott boszorkányperes eljárások alapján azt szeretném szemléltetni, milyen mellékvád(ak) társultak a boszorkányvadászhoz, azok milyen arányban és hangsúllyal voltak jelen a boszorkányvadás mellett, illetve a bűnösnek talált személy milyen büntetés(ek)re számíthatott a korszakban.

KULTUSZ ÉS EMLÉKEZET
SZEKCIÓVEZETŐ: VÖRÖS KATALIN

A porosz Jeanne d’Arc

VERES VIOLETTA

Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
veres.violetta@uni-nke.hu

Kulcsszavak: Napóleoni háborúk, Lützow-szabadcsapat, katonanők

A napóleoni háborúk történetét feldolgozó hazai szakirodalomban a nők háborús szerepvállalása még napjainkban is periférián marad, holott több nő aktív részvétele ismert. Néhányukról írott források is elérhetők, melyek szakfordítása időszerű lenne. A német felszabadító háborúk (1813–1815) esetében szintén több nő részvételéről tudunk, közülük a leghíresebb Eleonore Prochaska (1785–1813) volt. A fiatal lány „August Renz” álnéven szolgált a Lützow-szabadcsapatban, és halála után rövid időn belül a hazaszeretet, a nacionalizmus és patriotizmus szimbólumává vált, alakja Jeanne d’Arcéhoz hasonlóan mitizálódott. Az előadó bemutatja a férfiruhát öltő Eleonore Prochaska életútját, a köré épülő heroikus narratívát, rámutat, hol és hogy választható el egymástól mítosz és valóság. Áttekinti a hozzá kapcsolódó forrásokat, ezek fordításának kihívásait, valamint a történettudomány hagyományos módszereinek kiegészítéséül készített nyelvészeti elemzés során nyert eredményeket.

**Mozaikdarabokból épülő emlékezet
– nők szerepe Erzsébet királyné kultuszában
egy magángyűjtemény tükrében**

NÉMETH ANDRÁSNÉ FARKAS GABRIELLA
Nyirádi Erzsébet Királyné Általános Iskola
farkasgabriella21@gmail.com

Kulcsszavak: Erzsébet királyné kultusza, kollektív emlékezet, nőtörténet-írás

Erzsébet királyné (1837–1898) kultuszának vizsgálata nemcsak reprezentációs vagy intézményi keretek között értelmezhető, hanem a mindennapi emlékezetgyakorlatok szintjén is. Az előadás az elérhető források között egy, a királynéhoz kapcsolódó magángyűjtemény anyagának felhasználásával vizsgálja, miként járultak hozzá nők különböző csoportjai – udvarhölgyek, arisztokrata nők, pedagógusok, valamint fiatal lányok – a királyné személyének példaképpé emeléséhez, illetve kultuszának fenntartásához.

A gyűjtemény egyes részei a kutatási folyamat során gyakran csak több lépcsőben állnak össze értelmezhető forrásegyüttessé. Ekkor már mozaikszerűen kirajzolódnak a királyné kultuszához kapcsolódó női szerepvállalások, mint például az emlékfaültetés, a szoborállítás kezdeményezése, a jótékony alapítványok, a művészi alkotások (versek, színművek, festmények), valamint az iskolai nevelésben általunk már részletesen vizsgált kultuszápolás is. Az előadás egy-egy ilyen egyedi gyűjteményi darabon keresztül (például egy ajándékozási bejegyzéssel ellátott könyv, vagy egy tanítónő fényképe) igyekszik szemléltetni ezt. Rámutat, hogyan válik a tárgy értelmezési csomóponttá, amely új kutatási irányokat nyit meg, segítve az emlékezet- és kultuszkonstrukciók feltárását. A magángyűjtemény így a nőtörténeti kutatás egyik hatékony forrásává is válik, legtöbbször rejtett kapcsolódásokat megvilágítva. Az emlékezeti struktúrák előadásban bemutatott vizsgálata hozzájárulhat a nőtörténet-írás módszertani megújításához, és kiindulópontot jelenthet más nőalakok kultuszának összehasonlító elemzéséhez is.

A Baskircsev Mária-jelenség komplex művelődéstörténeti lenyomatai

JÓZSA GYÖRGY ZOLTÁN

jozsagyz@gmail.com

Kulcsszavak: Baskircsev Mária, női ego-dokumentumok, orosz kultúra

Baskircsev Mária (1858/1860 ?/—1885) orosz származású, Párizsba települt festőnő és emlékiró szenzációszámba menő jelenségként tűnt fel Európa-szerte, kultusza mintegy fél évszázadon át nemzedékek sorának tudatába ivódott, filmet készítettek róla. Hírnevét azonban minden bizonnyal naplójának, az abból feltárulkozó életnek, szubtilis alkatnak és gondolkodásnak, mintsem képeinek kell betudnunk. Halála után jelent meg ez a fontos nőtörténeti ego-dokumentum, nyomban számos nyelvre, magyarra is lefordították. Elismert festészete ugyanis, mely bár filozofikus aspektusokat vet fel, rangos mesterénél szerzett tudása dacára rövid pályája folytán nyilván nem bontakozhatott ki. A figyelemreméltó, kora ifjúságától vezetett, az utóbbi évtizedekben pedig csonkítatlan formában is kiadott naplójának súlyát léthelyzete, a halálraítéltségből, a kvázi-emigráns létből és a szűkre szabott élethez mért művészi ambícióból összetevődő lélektani vektorok alakítják, mely az orosz nőnevelés XVIII. század óta fennálló hagyományából és igényeiből létrejövő világlátása révén a korabeli nő-felfogás különféle rendszerei közepette más színfoltot képvisel. Baskircsev Mária fogadtatását Európában és az Orosz Birodalomban kiválóan jelzi hatása, kortársai, köztük Lev Tolsztoj és Csehov reakciói, kultusza az orosz szimbolisták körében és M. Cvetajevánál, hatása a bécsi szecesszió irodalmára, valamint Hugo von Hofmannstahl méltatása, melyek egyúttal más megvilágításba helyezik a felületesen és méltatlanul kezelt, majd a köztudatból kitörölt tragikus nőalakot.

„Hősnők tere”
Cseh hősnők. A cseh múlt és jelen fontos nőalakjai.
Egy nőtörténeli projekt „élettörténeli”

Cseh Gizella
Pécsi Tudományegyetem
Egészségtudományi Doktori Iskola
csehgizella3@gmail.com

Kulcsszavak: hősnők, hős nők, nőtörténeli, cseh hősnők, magyar hősnők, „Hősnők Tere”

Töprengések a nőtörténeliírásban. Töprengések és újdonságok a nőtörténeliírásban. Töprengések és újdonságok a nőtörténeli fókuszú nemzeti szelf(re)prezentáció(k)ban, különböző művészetek ágakban, műnemekben, műfajokban. Magyar és nemzetközi vonatkozásban is, fókuszban Kelet-Közép-Európában.

Immár konkrétan: egy projekt, amely a (cseh) nemzeti hősnőket alapul véve, a design oldaláról elindulva a művészetek, a könyvkiadás, a nemzetközi kapcsolatok, a diplomácia stb. útján, beépülve mintegy hatvankét országba, azok lokális nyelvébe és kultúrájába, nemzetközivé lett. Majd globálissá, a tizennyolc nyelvi mutáció révén.

Arról az útról lesz szó, hogy mindez 2020–2024 között hogyan is jöhetett/jött létre, honnan és meddig jutott, mit is jelentett, és nem utolsó sorban: milyen hatást/hatásokat ért el, milyen típusú és jellegű konzekvenciákat generált, összegzéseikig jutott.

TANÍTÓI, KUTATÓI PÁLYAKÉPEK, MÓDSZERTANI LEHETŐSÉGEK
SZEKCIÓVEZETŐ: PUSZTAFALVI HENRIETTE

Egy tudós nő két akadémia élén (Jekatyerina Daskova hercegnő, 1743–1810)

V. MOLNÁR LÁSZLÓ

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék
vmolnarl@freemail.hu

Kulcsszavak: Jekatyerina Daskova, Orosz Akadémia, női emancipáció

A szerző arra vállalkozik, hogy bemutassa az „orosz Minervának” nevezett, két akadémia élén állt, az Amerikai Filozófiai Társaság tagjává választott, a felvilágosodás kori női emancipáció kimagasló alakjának számító Daskova hercegnő életművét. Az előadásból kiderül, hogy az arisztokrata hölgy több idegen nyelvet tudott, ismerte a klasszikus orosz és a francia felvilágosodás irodalmát. Tizenhat évesen feleségül ment Mihail Daskov herceghez, általa bekerült az udvari életbe és II. Katalin cárnő hívei közé tartozott.

Férje halála után, 1765-től Daskova tizenhét éven át külföldön tartózkodott, bejárta a német államokat és 1775-ig Franciaországban élt. Személyes kapcsolatba került az Enciklopédia szerzőivel, nagy hatással volt rá Voltaire, Diderot és Rousseau, lefordította Helvétius több munkáját oroszra.

1782-ben tért vissza Pétervárra, a következő évben a cárnő kinevezte a Pétervári Tudományos Akadémia direktorává és a nyelvészeti, irodalmi, filológiai kutatásokat végző Orosz Akadémia elnökévé. Daskovának kimagasló érdeme volt abban, hogy 1784–1787 között hat kötetben kiadta Mihail Lomonoszov összes műveit. Kimagasló teljesítményei között említhető, hogy közreműködésével jelent meg 1789–1794 között az Orosz Akadémia Értelmező Szótára.

Rendkívüli elismerést jelentett, hogy Benjamin Franklin ajánlására – a világon az első nőként – az Amerikai Filozófiai Társaság tagjai közé választotta. Nagy bátorságra vallott, hogy 1793-ban – a hercegnő engedélyével – jelenhetett meg az akadémia nyomdájában Jakov Knyazsnyin *Vagyim Novgorodszkij* című drámája, amely a zsarnokság elleni harc szükségességét hirdette. A cárnő dühében kétévi szabadságra küldte Daskovát, utóda, I. Pál pedig száműzte az udvarból. Az európai felvilágosodás kimagasló egyénisége 1810-ben családi birtokán, Troickoje településen halt meg. Emlékiratait a cári hatalom csak jóval később, 1907-ben merte megjelentetni.

**Dámák az egyetemi katedrán.
A szegedi női egyetemi oktatók és kutatók sajtórepresentációja
a Horthy-korszakban**

NÓBIK ATTILA
Szegedi Tudományegyetem
nobik.attila@szte.hu

Kulcsszavak: felsőoktatás, feminizáció, sajtórepresentáció, Horthy-korszak, Szeged

A magyar felsőoktatás feminizációjának egyes szegmensei, elsősorban a nőhallgatók megjelenése és arányuk változása jól kutatott a magyar neveléstörténet-írásban. A női oktatók és kutatók története ugyanakkor kevésbé feltárt, és a kutatások elsősorban az első oktatók, magántanárok és professzorok számbavételére törekedtek. Ezért kevés érdemi kísérlet történt a téma tágabb társadalmi kontextusának feltárására is. Saját korábbi kutatásomban a két világháború közötti szegedi felsőoktatásban dolgozó női oktatók és kutatók számbavételével a kutatói-oktatói pálya feminizációja kezdeteinek feltárására tettem kísérletet.

Jelen kutatás során a korszakban legalább 10 évet a szegedi egyetemen dolgozó női munkatársak – Kol Erzsébet, Leinzinger Mária, Pákh Erzsébet, Nagy Mária, Magoss Irén, Edith Thomas, Horváth Klára, Liszka Irén, Szabó Viola, Bossányi Irén, Incze Klára, Mischung Ilona és Vidacs Júlia – valamint a magántanári címet szerzett Magyar Zoltánné Techert Margit, Baranyai Erzsébet, Banga Ilona és Csajághy Márta sajtórepresentációjának sajátosságait vizsgáltam. A kutatás legfontosabb kérdése az volt, hogy a női oktatók és kutatók vajon megjelennek-e a korabeli politikai, közéleti és kulturális sajtótermékekben. Vizsgáltam továbbá, hogy jelenlétükben megjelenik-e az utalás az oktatói-kutatói teljesítményre, illetve az akadémiai-egyetemi kapcsolatra. A kutatás forrását az Arcanum digitalizált sajtótermékei jelentették.

A kutatás eredményeként megállapítható, hogy a vizsgált oktatók és kutatók összességében ritkán jelentek meg a sajtó hasábjain, markánsabb jelenlétük általában egy-egy fontosabb eseményhez – külföldi tanulmányút, könyvmegjelenés, díjak vagy éppen tragikus családi események – kapcsolódtak. Az előadás a mintázatok és a jellemző reprezentációk felvázolására tesz kísérletet.

Szuhareva, Kanner és Asperger az autizmus korai tudományos diskurzusában

HEIDT JUDIT

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola
Diakonie Österreich
juditheidt@gmail.com

Kulcsszavak: Szuhareva, Kanner, Asperger, autizmus, autizmustörténet

Az autizmus fogalmának kialakulása a 20. század első felében párhuzamos, egymástól részben független tudományos leírások mentén zajlott, eltérő nyelvi, intézményi és társadalmi kontextusokban (Ssucharewa, 1926; Kanner, 1943; Asperger, 1944). Az előadás Grunya Szuhareva, Leo Kanner és Hans Asperger klasszikus szövegeinek összehasonlító elemzésére épül, és azt vizsgálja, miként konstruálódott az autizmus korai tudományos diskurzusa a gyermekpszichiátria és a gyógypedagógia határterületén.

Az elemzés rámutat arra, hogy Szuhareva részletes, fejlődésorientált és empirikusan megalapozott leírásai több lényegi vonásban megelőzték a később kanonizálttá vált nyugati megközelítéseket (Ssucharewa, 1926; Evans, 2013), mégis marginális pozícióba szorultak a nemzetközi tudományos recepcióban. Ezzel szemben Kanner és Asperger munkái az angolszász és német nyelvű tudományos hálózatokba ágyazódva váltak a diskurzus meghatározó referenciapontjaivá (Kanner, 1943; Asperger, 1944; Silberman, 2015). Az előadás nem diagnosztikatörténeti összevetésre törekszik, hanem historiográfiai és nőtörténeti perspektívából elemzi a fogalmi keretek, értelmezési hangsúlyok és kanonizációs folyamatok különbségeit (Scott, 1986; Harding, 1991).

A vizsgálat hozzájárul annak megértéséhez, hogy a tudományos diskurzus alakulásában milyen szerepet játszanak a nemi, geopolitikai és intézményi tényezők, valamint hogyan működik a tudományos felejtés mechanizmusa az orvos- és neveléstörténet határterületein (Burke, 2000; Foucault, 2002). Az előadás célja a korai autizmusdiskurzus kritikai újraértelmezése a nőtörténeti írásmód eszköztárával.

A történeti statisztika specialitásai a női iskolázottság helyzetének megítélésében

NAGY PÉTER TIBOR

Wesley János Lelkészképző Főiskola

nagypetertibor@gmail.com

Kulcsszavak: történeti statisztika, népszámlálás, 19. század, 20. század, nők

A népszámlálások egyfelől nagyon „jól bánnak” a nőkkel. Az amerikai és európai népszámlálások a legkorábbi időktől fogva minden adatot nemi bontásban ragadnak meg. Ennek következtében a fiú és lánysecsemők különböző életesélyei, a nemek alfabetizációs összefüggése általánosan kutatható. Szintén az egész fejlett világra nézve bőséges adatok vannak a halálozási életkor genderspecifikusságáról. Attól kezdve, hogy családi állapotról szóló adatok vannak, le tudjuk írni, mely társadalmi csoportú férfiak feleségeként éltek az asszonyok. A nemesi családok hálózatát bemutató kézikönyvekből rekonstruálhatjuk, hogy a családok közötti szövetségi rendszerekben milyen szerepet játszott a feleségek (illetve férjek) kiválasztása. Az özvegyek – birtokkal vagy anélkül – egy tagolt házassági piac szereplői voltak. Családanyák fontos koordinatív funkciókat töltöttek be. Sok másféle numerizálható adat van arról, milyen szerepet játszanak a nem iskolázott, de művelt asszonyok az iskolán kívüli szocializáció rendszerének fenntartásában. Amikortól felbukkannak a foglalkozások, azok is genderspecifikusan állnak rendelkezésre. Bár a 19. században a legtöbb helyen nincs adat a részletes iskolázottságról, az egyes foglalkozások körében szokásos iskolázottság mégiscsak tájékoztat. Másfelől persze a népszámlálások nagyon rosszul bánnak a nőkkel. A családi gazdaságban férjével azonos intenzitással dolgozó parasztfeliséget, kisiparosfeliséget, kiskereskedőfeliséget a foglalkozási statisztika nem választja szét a társadalmilag aktív, gyereknevelésben, idősgondozásban aktív, de a termelésben szerepet nem játszó feleségektől. A szülő háztartásának részeként, majd testvérüknél, sógoruknál élő nők nehezen írhatók le. Az iskolázottsági elitek előzményei a vallási intellektualizmusban megragadhatók – de csak férfiaknál. A „női tudásformákat” – melyekkel nem léptek a piacra, legfeljebb a házasságpiacra, „jó társaság-működtetési” piacra – nem, vagy alig rögzíti a statisztika. A példátlan részletességű 20. századi magyarországi iskolázottsági statisztikában a négy középiskolai végzettség gimnáziumot és polgári iskolát mos egybe, ez jobban érinti a lányokat, mint a fiúkat. A nyolc középiskolai osztályos végzettség még megtévesztőbb, hiszen tartalmaz érettségit nem adó iskolatípusokat is: így az idősebb nemzedékek vonatkozásában nem is nyolc, hanem hat

osztálynyi leányiskolát, vagy tanítónőképzőt. S miután 1945 után gyakorlatilag minden felsőoktatási intézmény megnyílt nők előtt a meghatározott végzettségekhez tartozó pozíciókat a statisztika úgy veszi számba, hogy nem rögzíti, hogy a női életút specialitása a gyermekvállalás, s a kisgyermekneveléshez kötődő családi feladatok milyen éveket, milyen munkaórákat vettek ki a karrierből.

A NŐK ÉS A POLITIKA
SZEKCIÓVEZETŐ: STUMMER KRISZTINA

Miniszterelnök-feleségek a dualizmus kori Magyarországon

SCHWARCZWÖLDER ÁDÁM
VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár
adam.schwarczwolder@veritas.gov.hu

Kulcsszavak: miniszterelnök-feleségek, arisztokrácia, Sándor-palota, informális politika, családi-vagyoni háttér

Ha figyelembe vesszük, hogy a dualizmus kori Magyarország tizenöt kormányfője közül eddig sokan nem élveztek komolyabb köz- és történészi érdeklődést, nem különösebben meglepő, hogy a mindenkori miniszterelnöknék még annál is kevesebb figyelmet kaptak az utókortól. Sőt, ez tulajdonképpen az ismertebb kormányfők (Tisza Kálmán és István, Andrássy Gyula, illetve talán Wekerle Sándor és Széll Kálmán) feleségeire is igaz.

Az előadás megpróbál lehetséges magyarázatokat adni erre a sajnálatos jelenségre – már csak azért is, mert a korszakban a mindenkori miniszterelnök feleségére ugyan informális, de viszonylag jól körülhatárolható, fontos társadalmi-politikai feladatok hárultak, és bizony korántsem volt mindegy a kormányfő párja (illetve a hölgy családja) társadalmi-családi-anyagi háttere, „udvarképessége”, valamint műveltsége, kapcsolatteremtési és kommunikációs attitűdjei. Éppen emiatt, az előadás során e fenti kritériumok alapján kísérlet történik a miniszterelnöknék csoportosítására és jellemzésére is.

Nőemancipációs törekvések a hatalom árnyékában 1921-1922-ben. Slachta Margit konfliktusa és visszavonulása a nők szavazati jogának módosítás kapcsán

FRANK TAMÁS

Semmelweis Egyetem Pető András Kar
frank.tamas.zsolt@semmelweis.hu

Kulcsszavak: Slachta Margit, női választójog, hatalom

A 19-20. század fordulóján kibontakozó és egyre jelentősebb hazai nőemancipációs törekvésekkel szinte azonos időben, de vele kapcsolatban oppozíciót elfoglaló antifeminizmus és a megengedőbb konzervatív feminizmus, illetve a keresztény feminizmus is erős bázist épített ki, utóbbi leginkább a fővárosban (Hatos, 2025). A keresztény irányzat megkerülhetetlen ágense Slachta Margit, aki első női nemzetgyűlési képviselőként (1920–1922) korábbi álláspontjának hiteles képviselővel konzisztens kommunikációt folytatott választóival. Kortársai által intranzigens politikusnő a rövid távú személyes vagy politikai érdekeit sosem helyezte a nők társadalmi-politikai szerepvállalásának jobbítása elé, sőt képes volt hátrébb lépni morális-etikai konfliktusa esetén. Életútja, pályáíve a nemzetgyűlési képviselőségtől az azt követő, a Horthy-korszakot érintő másfél évtizeddel és a II. világháborút követő, általa reménytelinek vélelmezett demokratikus, utóbb átmenetinek tekinthető három évvel és aztán a haláláig tartó emigrációval egyetemben kellően feldolgozott, mely főleg biografikus és saját publikációin, megnyilvánulásain alapul (Kiss, 2019; Mona, 1997; Petrás, 2025; Petrás és mtsai., 2021). Vizsgálódásom során arra kerestem a választ, hogy az 1920-ban szinte mindenki meglepetésére az I. kerületi választókörzetben, dr. Csilléry Andrással szemben mandátumhoz jutó képviselőnő 1922-es, az országos politikától történő visszavonulásáról a napilapok milyen narratívát közvetítettek. Milyen mélyen húzódó hatalmi konfliktusokra világítottak rá politikai és főleg nőemancipációs állásfoglalásai, vagy éppen fedtek el, és ezeknek milyen sajtórepresentációja volt. A Prohászka Ottokár által is elismert és támogatott Slachta esetében az országos periodikák mellett a felekezeti lapok ez irányú tartalmait is vizsgálom, mely annak tükrében különösen érdekes, hogy a Keresztény Női Tábor megkereséssel élt az egyházi vezetés felé, hogy támogassa Slachta újbóli indulását. További kérdés, hogy az orgánumok politikai-világnézeti megosztottságát felülírta-e a Slachta által képviselt, főleg a nők választójogáról, a nők politikában betöltött szerepéről alkotott nézete vagy a politikailag kötött orgánumok ezen témákban is megosztottságot tükröztek?

„Hogyan lettem kommunista?” A politikai rendőrség női alkalmazottai és a kommunista identitás

UNGER GABRIELLA

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Történelem Segédtudományai Tanszék
gabriellaunger@gmail.com

Kulcsszavak: nők, politikai rendőrség, kommunista párt

1945 után a politikai rendőrség hivatásos állományában, ugyan nem nagy számban, de megjelentek a nők. Többféle indíttatásból kerülhettek oda: voltak, akik a biztos állás reményében – és esetleg egy-egy rokon, de leginkább a férj segítségével – helyezkedtek el ott, voltak, akiket a II. világháborút követő nehéz években a Magyar Kommunista Párt (MKP), vagy annak valamilyen fedőszerve (MNDSZ, MADISZ) segített valamilyen módon (például éppen a munkavállalás elősegítése érdekében gépírást tanfolyammal) és a párt közreműködésével vállaltak a politikai rendőrségen állást, és voltak, akik már elkötelezett kommunistaként, kifejezetten a párt utasítására lettek az állomány tagjai.

Személyi irataik (az ún. „fogyatéki” iratok), azon belül elsősorban önéletrajzaik, emellett a közvetlen felettesük által írt minősítéseik és egyéb dokumentumaik (adatlapjuk, melyen többek között szerepelnek az állományba kerülés előtt és a munkavégzés alatt teljesített iskolák, illetve pártiskolák, az iskolai/pártiskolai oktatás során nyújtott teljesítményüket értékelő dokumentumok, egyéb iratok) segítségével most azt vizsgálom, hogy mi járult hozzá ahhoz, hogy kommunistává váljanak, illetve a kommunista párt hogyan próbálta a legtöbbször még ki nem forrott identitásukat megerősíteni.

Volt-e esetleg a női munkatársaknak olyan fordulópont az életükben, amely megváltoztatta világképüket, amelynek segítségével politikailag elköteleződtek? Tetten érhetők-e a személyes rokoni, baráti kapcsolatok ebben? Másik oldalról nézve a kérdést: a kommunista párt mindent megtett a diktatúra kiépítésének éveiben és annak csúcán is, hogy lehetőleg az egész társadalmat, és benne az új szavazóként megjelenő nőket átszocializálja, átnevelje. Ennek érdekében óriási és gyakorlatilag folyamatos propagandakampányt folytattak. Az új szocialista embereszmény elvárásrendszere vegytisztán jelent meg a politikai rendőrségen, ha valahol, hát ott feltétlenül kötelező volt az annak való megfelelés. Az elköteleződés, a kommunista identitás megteremtése (és fenntartása!) a Belügyminisztériumon belül továbbra is fontos volt. A kutatás

arra is irányul, hogy milyen eszközökkel törekedtek (ideológiai képzések, tanfolyamok, gyorstalpalók és hosszabb pártiskolák, egyéb eszközök) ennek elérésére.

Női életutak és sorsok
a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem
Marxizmus-Leninizmus Intézetében 1983–1989 között

RÁCZ MÁRK
Virányos Általános Iskola
mracz431@gmail.com

Kulcsszavak: Debrecen, marxizmus-leninizmus, ideológia, államszocializmus, egyetem

Előadásomban a KLTE MLI-ben dolgozó női tanárok helyzetét mutatom be sajátos szempontok alapján. Először a vizsgált személyek társadalmi származását ismertetem, majd az iskolázottságukat elemzem. Végül a tudományos életben befutott karrierjüket mutatom be. A munka és a magánélet (család) közti egyensúly megtartása nem lehetett egyszerű a női marxizmus-leninizmus oktatóknak, miközben az 1980-as években még a férfiak által uralt tudományos életben is meg kellett állniuk helyüket.

Egy meglehetősen zárt közösség női tagjait mutatom be, akik jól ismerték egymást, de kívülállók kíváncsi szemei előtt sok esetben rejtve maradt valódi küzdelmük. A késő Kádár-korszak idején nem lehetett a mai értelemben vett női egyenjogúságról beszélni, ugyanis nincs értelme a mai fogalmakat visszavetíteni egy korábbi korszakba. Ugyanakkor érdemes minden kérdést és problémát kontextusba ágyazva értelmezni.

Kutatási kérdéseim: más elbírálás (megítélés) alá esett-e egy női oktató a férfiakhoz képest egy ideológiai tanszéken? Számított-e az illető neme, vagy csak a politikai elkötelezettsége és szakmai tudása volt fontos az adott oktatási egységben? Hogyan érezték magukat a nők egy alapvetően férfiak által dominált közegben? Problémát jelentett, ha valaki szakmailag tehetséges volt, illetve hangyaszorgalommal bírt, de valamilyen oknál fogva mégsem sikerült szakmailag kiteljesedni? Voltak, akik ezt nem tudták magukban rendbe tenni, illetve a helyén kezelni. A zárt közösségen belül görcsösen ragaszkodtak valamihez, amit soha nem tudtak végül elérni.

A kutatásom eddigi eredményei alapján azt a következtetést vontam le, hogy a női marxizmus-leninizmus oktatók is megállták helyüket a felsőoktatásban. Ugyanakkor sokkal nehezebben tudtak előre jutni a tudományos pályán. A nőkre inkább szervezési feladatok hárultak, mivel sokkal jobban tudtak kooperálni a kollégákkal.

A NŐKÉRDÉS VALLÁSOS ÉS FILOZÓFIAI MEGKÖZELÍTÉSE
SZEKCIÓVEZETŐ: TAKÁCS ZSUZSANNA MÁRIA

Dienes Valéria, a modern misztikus

OZSVÁTH JUDIT

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

ozsvathjudit@yahoo.com

Kulcsszavak: spiritualitás, misztérium, misztériumjáték

Dienes Valéria, a filozófiából (is) doktori oklevelet szerző első magyar nő nem az akadémiai karriert választotta – bár nagyon valószínű, hogy lett volna lehetősége erre –, ilyenfajta ambíciót egyáltalán nem látni nála. Nem fordít hátat a szellemi életnek, de nem akadémiai keretek között műveli azt, hanem egészen sajátos módokon. Előbb a mozdulatművészet felé fordul, és iskolát alapít Budapesten, miközben az orkesztika elméletének kidolgozásával foglalkozik. Már az ilyen irányú munkájával is a misztika határán jár, a valóságot érzékenyen kifejezni képes mozdulat prioritását hirdetve. Az 1924. évi hit- és szemléletbeli váltása után már szinte kizárólag a transzcendens érdekli. Mozdulatművészeti munkájában is az ilyen jellegű témákra fókuszál, de a Prohászka Ottokár püspök halála után, az általa indított „lelki órák” előadásszerűen elmondott szövegei és a folyamatosan vezetett lelki naplójának bejegyzései is egyre mélyebbre visznek a misztika világába. Az előadás a misztériumjátékok, a Prohászka lelki gyermekei és tisztelői számára tartott előadások és a naplóbejegyzések – eredeti kéziratban tanulmányozott – szövegeire alapozva igyekeznek megrajzolni a 20. század kevésbé ismert magyar polihisztor-misztikusnőjének képét.

**Egy jezsuita állásfoglalás a nőkérdésben 1918-ból:
Martinovich Sándor SJ *Kereszténység és feminizmus* című műve**

SOMODI IMRE

Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola
Pécsi Egyházmegyei Levéltár
imresomodi@gmail.com

Kulcsszavak: feminizmus, jezsuita, katolikus egyház

A jezsuita Martinovich Sándor SJ az 1918–1919-es forradalmi években és az azt közvetlenül megelőző időszakban igen intenzív publicisztikai tevékenységet fejtett ki. Írásaiban egy ideológiai szempontból forrongó, zavaros időszakban igyekezett kifejtetni a katolikus egyház álláspontját bizonyos aktuális kérdésekben. A szorosabban vett vallási témák (szekularizáció, vallásszabadság, cölibátus stb.) mellett Martinovich foglalkozott időszerű társadalmi és kulturális kérdésekkel is, mint a munkásosztály problémája, a kommunizmus, az oktatásügy helyzete, a szabadkőművesség, stb.

Martinovich kifejtette véleményét a feminizmussal, a női mozgalmakkal kapcsolatban is. A témának egy külön írást szentelt *Kereszténység és feminizmus* címmel, mely 1918-ban jelent meg Pécsen. Ebben a munkájában bemutatja azt, hogy a katolikus egyházi tanítás milyen szerepet szán a nőknek a társadalomban és milyen irányban képzel el a női emancipáció útját. Martinovich a nőkérdésben – akárcsak valamennyi általa tárgyalt társadalmi kérdésben – meglehetősen konzervatív álláspontot képvisel, ezzel híven reprezentálja azt a szellemiséget, amely a katolikus egyházat abban az időben jellemezte.

Előadásomban Martinovich Sándor *Kereszténység és feminizmus* című írásának főbb téziseit szeretném összefoglalni néhány kritikai megjegyzést fűzve azokhoz. Céloom, hogy a nőtörténet kutatóinak figyelmét felhívjam egy jelentős forrásra, melynek vizsgálatával fontos következtetések vonhatók le a katolikus egyháznak a feminizmussal kapcsolatos attitűdjére vonatkozóan a 20. század első felében.

Gondolatok a nőnevelésről egy bencés paptanár memoárjában

PÁLKUTI ANIKÓ

Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar

Neveléstudományi Doktori Iskola

palkuti.aniko@gmail.com

Kulcsszavak: bencés, memoár, nőnevelés

Az *Életem és sorsom* (1967) című kiadatlan gépírási memoár Bánhegyi Jób bencés szerzetes (1897–1979) pappá, tanárrá és íróvá válásának állomásait mutatja be. A *Nem vagy már kisleány!* (1932) leánypedagógiai könyv és a *Magyar nőírók* (1939) irodalomtörténeti tanulmányok szerzője a pasztoráció, az oktatás, a művészetek és az irodalom terén gyűjtött tapasztalatokat a nőnevelésről.

Görömbei András (1991) szerint „Jób bácsi” nem azért érdemelne figyelmet az utókortól, mert Habsburg Ottó főherceget irodalomra tanította majd érettségiztette, hanem mert kiemelkedő tanáregyenység volt. Cs. Varga István (2002) megállapítja, hogy Bánhegyit 1945 után mellőzték és alulértékelték, ezért célozom e hiányt a nőneveléssel kapcsolatos tevékenységét vizsgálva pótolni. A kutatás további célja csatlakozni ahhoz a törekvéshez, hogy az 1626-ban alapított gimnázium fennállásának 400. évfordulója alkalmából egy még teljesebb iskolatörténeti kiadvány jelenhessen meg. A vizsgálat az egyik legmeghatározóbb iskolafenntartó felekezet viszonyulását helyezi a középpontba a nők nevelésének a kérdésében.

A reflexiókban gazdag emlékirat a folyamatban részt vevő szemszögéből világítja meg a korabeli hazai tanügyet, a felekezeti tanári kvalifikáció folyamatát, valamint a nőkép változását a 20. század első felében. Az ego-dokumentumok (naplók, levelek, memoárok) olyasmiről is tudósítják az utókort, amiről más források nem szólnak, nevezetesen a cselekvőség, a historical agency szubjektív tényéről (Gyáni, 2019). A grafomán szerzetes saját forrásokra (oklevelek, újságcikk-kivágások, levelek, fényképek, noteszek, PFKK BK 725/I-IV.) támaszkodva írta meg memoárját – tekintettel az adatok pontosságára. Gyáni Gábor (2019) az igazmondása alapján zavartalan és naiv naplót tartja az egyedüli autentikus forrásnak arról, hogy mit, hogyan élt át az adott személy a konkrét időben. Jelen esetben mégis feltételezhető, hogy egy bencés szerzetes visszaemlékezése mentes az „önccsalástól”, és a szövegkonstruálás kvázi valóságteremtő szerepe a minimálisra csökkenthető. E limitációt is figyelembe véve deduktív jellegű kvalitatív dokumentumelemzést végeztem primer és szekunder forrásokat felhasználva.

A kutatás jelentőségét emeli, hogy időközben feltárássra kerülnek az egyházi levéltárakban a nőnevelés-történeti kutatások szempontjából különlegesnek tartott naplók, befejezetlen irodalmi művek, magánlevelezések (Kéri, 2018).

Kinek a pap, s kinek a papné?
Női szerepek és egyházi túlélési stratégiák
az államszocializmus korai időszakában Benda Kálmán útinaplója alapján

ÁCS MARIANNA

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék

acs.marianna@pte.hu

Kulcsszavak: református egyház, női emancipáció, 1950-es évek, lelkészfeleségek, Ormánság

Az 1950-es évek első felében a magyarországi református egyház működését alapvetően meghatározta az államszocialista hatalom egyházellenes politikája: az egyházi vagyon és intézmények államosítása, a civil és egyházi szervezetek felszámolása, valamint a lelkészi és presbiteri rétegek politikai ellenőrzése és egzisztenciális ellehetetlenítése (Balogh, 2005; Benda, 2018: 17; Hóvári, 2019). Ezzel párhuzamosan a politikai kurzus hangsúlyosan képviselte a női emancipáció ideológiáját, amely a nők munkába állítását, gazdasági önállóságát és közéleti részvételét hirdette, miközben figyelmen kívül hagyta a hagyományos egyházi és családi szerepekhez kötődő női életutakat (Valuch, 2013; Pető, 2006).

Az előadás Benda Kálmán 1955-ben készült, 2018-ban kiadott *Baranyai útinaplója* alapján vizsgálja e kettős nyomás hatását a református lelkészcsaládok nőtagjainak életére Baranyában. A forrás visszatekintést nyújt a múltba, s bár „soha nem adja vissza azt, ahogyan az események valóban megtörténtek — amint azt a historizmus atyja Leopold von Ranke állítja” (Németh, 2018: 116), de lehetővé teszi egy sajátos, a korszak jelentős és mellőzött történésének, a Ráday Levéltár vezetőjének, Benda Kálmánnak a látószögéből értelmezni a lelkészfeleségek, tanítónők és értelmiségi nők helyzetét az 1950-es évek közepén a református Baranyában. A korszakban sajátos metszéspontban alakul a nők emancipálódásának a folyamata: miközben az egyházi közegben továbbra is elvárták tőlük a támogató, háttérben maradó szerepeket, a politikai diskurzus a „dolgozó nő” mintáját tette normává. A napló számos példán keresztül mutatja be az ebből fakadó szerepfeszültségeket, a kényszerű kettős terhelést, valamint azokat az alkalmazkodási és túlélési stratégiákat – kettős keresetvállalás, fizikai munka, anyai és közösségi szerepek felértékelődése –, amelyek révén a nők hozzájárultak a gyülekezetek fennmaradásához. Az interdiszciplináris elemzés – egyháztörténeti, nőtörténeti és mentalitástörténeti szempontokat ötvözve – amellet érvel, hogy az 1950-es évek református egyházi válsága nemcsak intézményi krízis volt, hanem a politikailag irányított emancipáció és

a vallási hagyományok közötti feszültség terepe is. A Baranyai naplóban megjelenő református női életutak vizsgálata egy új perspektívát nyit a korszak egyház- és nőtörténetének összekapcsolásához.

**A kapcsolatainkban születő ember.
Női tapasztalat, elismerés és mimézis
a filozófiai emberkép újragondolásában**

TÖRŐ ZITA

Eötvös Loránd Tudományegyetem
zitanyu@gmail.com

Kulcsszavak: elismerés, reláció, mimézis

A modern filozófiai emberkép univerzálisnak hitt alakja történetileg részleges tapasztalattól született (Beauvoir, Arendt, Butler). Egy olyan fogalmi és nyelvi rendben keletkezett, amelynek kialakulásakor a politikai és tudományos fogalmak rendszereit megalapozó pozíciók szinte kizárólag férfiak számára voltak hozzáférhetők (Foucault, Bourdieu). Így a női tapasztalat nem egyszerűen alulreprezentált, hanem fogalmilag nem kanonizálódhatott. A társadalmi elismerés (Honneth megvetés-elmélete felől) – természetesnek vett módon – a hierarchiában alárendelt fokozatban tartotta a női embertapasztalat feltárását a lineáris rendszerek felvirágoztatása érdekében. Ami nem illett az egységes, racionális szubjektummodellbe, az patológizált formában (pl. hisztériaként) jelent meg (Foucault, Freud).

Előadásom amellettt érvel, hogy e relációs, nem hierarchikus, „rizomatikus” tapasztalat nem zavaró kivétel, hanem az emberi lét konstitutív dimenziója (Deleuze-Guattari, Merleau-Ponty). A női nézőpont filozófiai artikulációja ezért nem a meglévő rend tagadása, hanem annak kiteljesítése, következő szintre emelése (Irigaray, Cavarero).

Az ember fogalmának átrendezése a kölcsönös elismerés (Honneth), a mimetikus tanulás (Ricoeur; Arisztotelész), a kognitív megfigyelések és a kapcsolati mintázatok új perspektívát nyitnak a mindennapjainkban felmerülő hétköznapi emberi kérdésekre, miközben akadémiai filozófiai elméleteket bontogatnak. Ezt a mozgást a családállítás mint gyakorlat példája felől is megvilágítom, ahol a személyes identitás nem elszigetelt tudatként, hanem egymásba fonódó viszonyok dinamikájaként válik láthatóvá. Elméletem, mint élő, relációs mező kér előadásommal teret tisztelettel a tudományos kutatás színpadán.

EGODOKUMENTUMOKBAN FORMÁLÓDÓ NŐTÖRTÉNET
SZEKCIÓVEZETŐ: MAISCH PATRÍCIA

Egy madame életrajza. Pilisy Róza regényes mindennapjai

VÖLGYI RÉKA

Budapest Főváros Levéltára, Eötvös Loránd Tudományegyetem
rekavolgyi@gmail.com

Kulcsszavak: Budapest, nőtörténet, prostitúció, bordély, madam

A nőtörténeti kutatások jelentősége az elmúlt évtizedekben Magyarországon is nőtt, ezen belül a prostitúció történetére vonatkozó elemzések csak az utóbbi években készültek. A külföldi szakirodalom már a 1980-as években felfedezte a téma jelentőségét, felderítette szereplőit, újradefiniálta a kutatás irányait. A prostitúciókutatás egyik fontos résztemája a bordélyok és bordélytulajdonosok köré épül. A századforduló Budapestjének egyik jelentős alakja Pilisy Róza bordélytulajdonos, azaz madame volt.

Pilisy Róza személyét sok városi legenda és anekdota övezi. Meghatározó személyisége volt a 19. század végi Budapestnek, nem élt hagyományos életet, kitört a megszokott női sorsból. Olyan személyisége volt a főváros életének és olyan, nem mindennapi életet élt, ami együtt járt különféle pletykák szárnya kelésével, sokat és sokan írtak róla már életében is, ő maga is írt irodalmi munkákat, nem egy önéletrajzi ihletésűt. Ennek a rendkívüli nőnek az életéről kevés elsőkézből származó információ áll rendelkezésünkre, forrásként használhatjuk a korabeli sajtót, önéletrajzi ihletésű regényeit, Krúdy Gyula feljegyzéseit, melyeket mind erős forráskritikával kell kezelni. Látszólag szinte mindent megtudhatunk róla ezekből az írásokból, azonban Róza személye és származása elsikkad ezek mögött a történetek mögött. Hogyan válasszuk szét az életére vonatkozó pletykákat, legendákat a valóságtól? Mit tudhatunk meg róla abból a kevés levéltári forrásból, ami fennmaradt róla? Van még olyan információ, ami újdonságként szolgálhat Róza már olyan sokszor tárgyalt életéről? Előadásomban olyan eddig nem ismert forrásokat szeretnék bemutatni, ami új és pontosabb adatokkal szolgálhat Pilisy Róza életére vonatkozóan.

Rothschnek Olga Debrecene – egy kamaszlány térhasználata (1892)

ÁRVAI TÜNDE

Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Történelmi Intézet Egyetemes Történeti nem önálló Tanszék
arvai.tundi@gmail.com

Kulcsszavak: napló, térhasználat, kamaszkor, 19. század

Dr. Rothschnek Emil gyógyszerértulajdonos idősebb leánya, Rothschnek Olga Margit (1875–1959) a 16. születésnapján kezdett naplót vezetni azzal a céllal, hogy dokumentálja: „Hogy pl. ki volt itt, hol voltam, hogy mulattam, egyes párbeszédet, meg hogy mit álmodtam”. A naplóján túl visszaemlékezései, házassági leltára és konyhai feljegyzései egyaránt ismertek a történettudományi kutatás előtt. A rajzokkal is illusztrált napló egyetlen teljes egészében fennmaradt évének (1892) bejegyzéseire támaszkodva az előadás azt vizsgálja, hogy Olga milyen privát (pl.: saját szoba), félnyilvános (pl.: szalon, erkély) és nyilvános (pl.: korzó, Nagyerdő, színház, bálterem) tereket használt Debrecenben, és ezeket milyen funkciókkal ruházta fel.

Az elemzés a naplóbejegyzések tematikus feldolgozására épül, különös figyelmet fordítva a térhasználatot meghatározó társadalmi (nem, életkor, státusz), kulturális (írott és íratlan normák), fizikai-térbeli (infrastruktúra, közlekedési eszközök), időbeli tényezőkre (ciklikusság), valamint arra, hogy az egyes terek milyen formában tették lehetővé a szociabilitás megélését. Vajon mennyi és milyen típusú normaszegést engedhetett meg magának egy úri kisasszony? A mikrotörténeti megközelítés lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a mindennapi mozgások milyen döntések és kompromisszumok eredményeként jöttek létre, és miként tükrözték a társadalmi elvárásokhoz való alkalmazkodás vagy az azoktól való eltérés stratégiáit. A vizsgálat kísérletet tesz Rothschnek Olga Debrecenről alkotott mentális térképének rekonstruálására, és rávilágít arra, hogyan strukturálódott egy kamaszlány mindennapi térélménye a 19. század végén.

Vály Mari emlékezései édesapja pedagógusi pályájáról és Jókaira gyakorolt hatásáról

RÓZSAFALVI ZSUZSANNA
Petőfi Irodalmi Múzeum
rozsafalvi.zsuzsanna@pim.hu

Kulcsszavak: pedagógia, emlékirat, Vály Ferenc, Jókai Mór

Vály Mari (1840–1915) nevét elsősorban nagybátyjáról, Jókai Mórról írott emlékezése őrizte meg az utókor számára. A kiváló íráskészséggel rendelkező, ifjúkorában festőművészek készülő professzorözvegy mintegy 1600 főlíó terjedelmű emlékiratában beszéli el az író életét a kollektív családi tudás perspektívájából. E terjedelmes szövegtörzsből mindaddig csupán töredékek kerültek publikálásra az 1950-es években; jelenleg a teljes kézirat kiadásán dolgozom.

Előadásomban a szöveg keletkezéstörténetének és fennmaradásának bemutatása mellett elsősorban annak pedagógiatörténeti vonatkozásaira helyezem a hangsúlyt. Az emlékező ugyanis kiemelt figyelmet szentel édesapja, Vály Ferenc komáromi tanár, majd pápai kollégiumi igazgató pedagógiai módszerének, valamint annak Jókai Mórra és más neves tanítványaira — többek között Eötvös Károlyra és Kerkapoly Károlyra — gyakorolt hatásának. Szó esik továbbá a pápai református kollégium igazgatójaként bevezetett pedagógiai újításairól is, pl. a természettudományos oktatás, a testnevelés fontos szerepének elfogadtatásáról, és a Jókait is ösztöntő oktatási segédleteinek, pl. a kagyló-, kőzet és csigagyűjteményeinek hasznosságáról.

Vály Mari emlékirata érinti korán elhunyt férje, Peti József tanári pályakezdését a Török Pál által alapított pesti református teológián, végül pedig a fiatalon özvegységre jutott emlékező unokahúgai körében végzett segítő tevékenységét, amelynek révén később a magyar közélet és kultúra ismert személyiségei kerültek ki. E felsorolt és bemutatandó tartalmak jellemzően nem kerültek be az 1954-es szövegválogatásba.

SAJTÓKUTATÁS
SZEKCIÓVEZETŐ: PETHŐ VILLÓ

Óvónőkép

a Kisdednevelés szaklapban a Trianon előtti időben

PUSZTAFALVI HENRIETTE

Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar
henriette.tigyi@etk.pte.hu

Kulcsszavak: kisdednevelés, óvónőkép, hazai óvodai nevelés fejlődése/változása, női szerepek

Hazánkban a képzett női szakemberek kinevelése felsőbb intézményekben a 19. században kezdődött, és egyik ilyen képzés volt, ami számukra elérhető volt, a Kisdedóvóképző. Az óvoda intézménye eleinte szervezett keretek nélkül, törvényi szabályozó nélkül terjedt el hazánkban, bár már a kialakulásának pillanatában maga Brunsvik Teréz is sürgette annak kidolgozását. A *Kisdednevelés* szaklap létrejötte – kiadása segítette a szakmai munkát, pótolta ezt a hiányt. Az 1872-ben megjelent lap lapszámait csak részben lelhetők fel, jelenleg az 1882-től kiadott lapszámait digitalizált formában elérhetők. Munkámban 1882 és 1919 közötti lapszámokat tekintem át tartalomelemzés módszerét használva. A kutatási kérdéseim fókuszában azt vizsgálom, hogy vajon miképpen jelennek meg a nők a szaklapban. Milyen teret kapnak a női szerzők, miképpen jelenik meg az óvó – milyen szerepelvárások és valódi szerepek fogalmazódnak meg? Milyen diskurzusokban találkozunk a női óvókkal, gyerek- óvónő (néni) mennyire nőies, vagy éppen a kemény/határozott férfi tanítói szerep jelenik meg, mint elvárt szerep?

A szaklap 1890-ig tematizált szerkezetben jelentette meg lapszámait: Tárcza, Egyesületi hírek, statisztikák, óvodai nevelés gyakorlata: mese – vers, ének és társalgás- beszéd és értelemgyakorlatok leírása, és az Egészségügy, mint önálló rovat. 1890-től már a Kisdedóvó törvény előterjesztésével kapcsolatos módszertani és működési kérdéseket tárgyaltak, majd bővül a Pedagógia íráscikkek, Irodalmi szemle és kimutatások részletes leírásával.

A lap a nőképet változatosan rajzolja ki, mivel a nagy elődök Brunsvik Teréz és korábbi pedagógusok és gondolkodók, mint Platón, Comenius, vagy éppen Rousseau nőképe rendszeresen megjelenik, szinte élővé válik, mint a gyermekekről való gyengéd gondoskodás, mint az anyai öl, vagy a gyengéd női ölelő karok szinte minden lapszámban utalásként felvillannak.

A lapban évenként részletes kimutatást is találunk, ahol, az 1890-es években már főként óvónőket találunk, férfi óvó már csak 47 volt az országban a 725 aktívan dolgozó óvó közül. A dajka és segédóvónőt is csak nők köréből találunk. A falvakban élő gyermekek megőrzésére,

gondozásra szintén csak nőket várnának el. Az egyházi intézmények alapító atyái ugyan férfiak, de csakis világi vagy szerzetes nők gondjaira bíznák a mindennapi működtetést (Kraffszky, 1890). A Fröbel-féle gyermekkertekben pedig csakis gyermekkertésznők működését szorgalmazzák, hiszen a „fröbeli eszméket csakis a nők képesek maradéktalanul megvalósítani” – hangoztatják. Azonban a lapban megjelenő publikációkban és a vezetők között mind férfiakat találunk.

A Pécsi Városi Női Felső Kereskedelmi Iskola rekrutációs bázisa

STUMMER KRISZTINA

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Alkalmazott Pedagógiai Intézet Tanítóképző Tanszék

zsoharne.stummer.krisztina@szte.hu

Kulcsszavak: nők, Pécs, felső kereskedelmi iskola

A kutatás középpontjában a Pécsi Városi Női Felső Kereskedelmi Iskola áll 1912-es megalakulásától kezdve az 1948-as államosításig. A XX. század első felében egy már korábban elinduló folyamat következtében társadalmi, gazdasági, mentalitásbeli változások következtek be. A tradicionális női szerepek, mint anyaság, feleség és háziasszony szerep mellett egyre erőteljesebbé válik a modern, iskolázott, dolgozó nő képe. A létrejött intézmény az általános műveltség mellett szakmát biztosított a diákoknak a kenyérkereső állásokban való elhelyezkedés megkönnyítésére. A kutatási kérdések az iskola létszámadataira, beiskolázási körzetére, illetve vallási megoszlására irányulnak. A létszámadatok ingadozására befolyással van a világháború, a gazdasági helyzet, a területi változások és a nők munkaerőpiaci kereslete. A beiskolázási körzet megállapítása révén konklúziót vonhatunk le annak vonatkozásában, hogy mekkora népszerűségnek örvendett az intézmény. A felekezeti adatok összevetésénél pedig az esetleges vallási alapú iskolaválasztási stratégiák felszínre hozása a cél.

Az elemzés teljességéhez kvalitatív és kvantitatív módszerek egyaránt hozzájárultak. Kizárólag írott, primer és szekunder források kerültek felhasználásra, melyek között az értesítők különösen gazdag forrásanyagot kínáltak. Az évkönyvek segítségével a növendékek rekrutációs bázisára vonatkozó statisztikai számításokat végeztem.

A kutatás a nők oktatási lehetőségeinek csupán egy kis szegletét érinti egy adott intézmény tükrében, ugyanakkor a nőtörténeti kutatások globális áttekintése során adalékot nyújthat a pontosabb értelmezésben és általános érvényű következtetéseket vonhatunk le.

A divatcikkektől a női szubjektum művészi megjelenítéséig – Kádár Erzsébet publicisztikai írásai

SOÓS VERONIKA

Szegedi Tudományegyetem
Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola
soosveronika99@gmail.com

Kulcsszavak: Kádár Erzsébet, divat, sajtó

Kádár Erzsébet (1901–1946) ígéretes festőként, majd publicistaként és a Nyugat második nemzedékének novellistájaként adott számot sokoldalú tehetségéről. A harmincas évek közepétől kezdve rendszeresen jelentette meg divatcikkeit és tárcáit előbb a *Budapesti Hírlap*, majd az *Új Magyarság* című napilapok *Vasárnapi Újság* elnevezésű mellékletének hasábjain. A rovatok tartalma (divat, kertészet, konyha, háztartás) arra enged következtetni, hogy e melléklapok elsősorban a női olvasóközönséget célozták meg.

Előadásomban Kádár Erzsébet publicisztikai, különösen divatcikkírói tevékenységét igyekszem új megvilágításba helyezni, amellet érvelve, hogy a női sajtó az írói hang megtalálásának és az írói identitás kialakításának fontos közege volt számára. A divatcikkek – Kádár publicisztikáinak válogatott gyűjteményében (*Ritka madár*, 1993) sok esetben pontatlanul hivatkozott – megjelenési helyeinek azonosítása mellett azokra a kérdésekre kívánok választ adni, hogy milyen publikálási stratégiák olvashatók ki a cikkek lapstruktúráján belüli elhelyezéséből és a szerző álnévhasználatából, illetve, hogy a divatcikkek mely tematikus-poétikai jegyeit használta fel Kádár novellisztikájában, különös tekintettel a női szubjektum megjelenítésére. Bár utalok a szerző máshol – a *Tükörben* és az *Új Magyarság* évkönyveiben – megjelent divat témájú írásaira, behatóan az 1934 és 1939 között a *Budapesti Hírlap*, illetve az *Új Magyarság* vasárnapi mellékleteiben közreadott publikációit vizsgálom.

Gondoskodás, játék, matematika

– módszertani töprengések az Óvodai Nevelés nőtörténeti olvasatához

(1953–1972)

NEMES-WÉBER ZSÓFIA

Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar
Pedagógiai és Pszichológiai Tanszék, Illyés Gyula Szakkollégium
nemes-weber.zsafia@pte.hu

Kulcsszavak: matematika, játék, Óvodai Nevelés, óvónőképzés

Az előadás az *Óvodai Nevelés* című szakfolyóiratban megjelenő pedagógiai módszertani diskurzusokat vizsgálja 1953 és 1972 között, az államszocialista óvónőképzés és óvodai gyakorlat összefüggésrendszerében. A folyóirat a korszak meghatározó szakmai fórumaként közvetítette azokat a módszertani elveket és elvárásokat, amelyek az óvónők mindennapi munkáját és szakmai identitását formálták. A kutatás háttérét a korszak óvónőképzésének intézményes és ideológiai keretei adják, Németh Dóra Katalin (Németh, 2025) monográfiája nyomán. Az kutatás három módszertani csomópontra koncentrálna: a gondoskodásra, a játékokra és a matematikai jellegű tevékenységekre. Kóger Yvetta kutatásai alapján az óvoda és a család viszonya különösen az 1950-es években határozta meg a gondoskodás pedagógiai értelmezését (Kóger, 2025), míg a játék irányított módszertanná válása és a matematika megjelenése az iskolai előkészítés részeként új tudáshierarchiákat jelzett az *Óvodai Nevelés* diskurzusában.

Az előadás azt vizsgálja, miként kapcsolódik össze a női pedagógusszerephez társított gondoskodás a játék szakmai irányításával és a tudás óvodai közvetítésével. A módszertani elemzés nőtörténeti olvasata összekapcsolható Maisch Patrícia nők és tudomány viszonyát tárgyaló megközelítéseivel, különös tekintettel a tudásközvetítés nemi aspektusaira, valamint kitekintést kínál az óvónőképzés és a tanítóképzés közötti különbségek értelmezéséhez (Maisch, 2025).

A kutatás eredményei arra utalnak, hogy az *Óvodai Nevelés* hasábjain megjelenő módszertani diskurzusokban a gondoskodás, a játék és a matematikai jellegű tevékenységek eltérő, de egymással összefonódó módon járultak hozzá az óvónői szakmaiság konstrukciójához. A gondoskodás módszertana továbbra is a női szerepelvárásokra épült, ugyanakkor a játék tudatos irányítása és a matematika fokozódó jelenléte az óvodai gyakorlatban az óvónők szakmai kompetenciáinak bővülését jelezte.

NŐI SZEREPKONSTRUKCIÓK
SZEKCIÓVEZETŐ: SOMODI IMRE

„Asszonyunk udvari népe”
Bornemissza Anna erdélyi fejedelemsasszony utazó udvartartása

SZALAI ÁGNES

Eötvös Loránd Tudományegyetem Humán Tudományok Kutatóközpontja
Történettudományi Kutatóintézet
szalai.agnes92@gmail.com

Kulcsszavak: Erdélyi Fejedelemség, Bornemissza Anna, utazó udvartartás

Köztudott, hogy a kora újkori erdélyi fejedelemsasszonyok mindennapi életének szervezését nagyszámú személyzet segítette. Az udvartartás legfontosabb helyszíne a 17. század második feléig Gyulafehérvár, vagyis a fejedelmi székváros volt, mellette pedig a fiskális, fejedelmi és családi uradalmak között gyakorta utazva a fejedelemsasszonyok kedvelt tartózkodási helyükön „múlatták” az időt kíséretükkel.

A 17. század második felében, a második nagy uralmi válság eseményei az udvartartás működésére is kihatással voltak. A zavaros időszak háborúi folytán a fejedelemség gazdaságilag megroppant, a fejedelmi székváros is teljesen elpusztult. Az oszmánok Erdély nyugati szomszédságában való terjeszkedésének nyomán ráadásul – más határmenti uradalmakhoz hasonlóan – nem is volt igazán biztonságos. Ennek következtében a korábbi évtizedekhez viszonyítva Gyulafehérvár kevésbé lehetett a fejedelmi és a fejedelemsasszonyi udvartartás színtere. Emellett Erdély nehéz gazdasági helyzete is hozzájárult ahhoz, hogy az említett „hagyomány” – vagyis a fejedelemsasszony és udvartartásának szinte folyamatos utazása – tovább éljen, sőt erősödjön I. Apafi Mihály fejedelemsége idején (1661–1690). Ebből adódóan a korszakra vonatkozó, egyébként is bőséges iratanyag között számos forrás maradt fenn Bornemissza Anna fejedelemsasszony kíséretének vizsgálatához. Kutatásom során elsősorban a kolozsvári közgyűjteményekben található primer forrásokra – úgymint inventáriumokra, udvartartási jegyzékekre, supplicatiókra, reverzálisokra és a kiterjedt levelezésanyagra – támaszkodtam, amelyek feltárása révén igyekszem bemutatni Bornemissza Anna utazó udvartartását. Az előadás célja a fejedelemsasszonyi udvartartás csoportjainak, „alkalmazottjainak” (névszerinti) azonosítása mellett feladataik ismertetése is.

A női becsület a dualizmus kori Magyarországon

TÓTH KELEMEN

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Atelier Interdiszciplináris Történeti Tanszék
toth.kelemen@btk.elte.hu

Kulcsszavak: nő, becsület, dualizmus

A 19. században, különösen annak második felében, Európa más országaihoz hasonlóan Magyarországon is kifejezetten élénk diskurzus folyt a személyes becsületről. Noha ebben a diskurzusban szinte minden általános megállapítás leginkább a férfiről szólt, ez azonban korántsem jelentette azt, hogy a nők ne lett volna becsülete. Az nagyon is létezett, sőt kifejezetten nagy jelentőséget tulajdonítottak neki. Mindazonáltal teljesen más szinten és más formában volt értelmezendő, mint a férfié. Ennek a különbözőségnek a vizsgálatával a korabeli társadalomnak a nemi szerepekhez való viszonyába nyerhetünk betekintést, vagyis abba, hogy hogyan gondolták el a 19. században a nők a férfitől való különbözőségét. Előadásomban a nők és férfiak által egyaránt formált korabeli diskurzus és a jogi környezet elemzése által arra igyekszem választ adni, hogy miként határozták meg a nő önállónak tekintett becsületét, valamint, hogy ennek a meghatározásnak milyen szerepet tulajdonítottak a társadalmi rend fenntartásában. Emellett arra is rámutatok, hogy a női becsület köré épített normarendszerben milyen feszültségek és ellentmondások bújtak meg.

**Juliska és Amál.
A Berde-lányok a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban**

TAKÁCS ZSUZSANNA MÁRIA

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék
takacs.zsuzsanna@pte.hu

Kulcsszavak: nők, érettségi, Bethlen Kollégium, Berde család

A 2003 óta a Magyar Örökség részét képező nagyenyedi Bethlen Kollégiumban évszázadok óta a különböző korok újító pedagógiai gondolkodását követő nevelőmunka zajlik. A 19. század végén kezdődő társadalmi, és az oktatás területén zajló átalakulás során jelentek meg az épület falai között az első lánytanulók is. Az elsők között említhetjük Berde Sándor teológus professzor két lányát, Amált (1886–1976), a későbbi festőművésznőt és Máriát, még Juliska néven (1889–1949), aki a két világháború közötti erdélyi irodalmi élet egyik vezéralakja lett. Az előadás a Bethlen Kollégium történetében ezt az időszakot, az első lánytanulók megjelenését, valamint a Berde család, azon belül is Amál és Mária a Kollégiumhoz fűződő kapcsolatát, élményeit állítja középpontba primer források – iskolai értesítők, valamint Amál és Mária interjúinak, önéletírásainak – neveléstörténeti fókuszú vizsgálata révén.

Nőtörténet és lánynevelés Magyarországon a XX. században

JÓZSA FERENC

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
j.feri931102@gmail.com

Kulcsszavak: 20. század, nőkép, feminizmus

A XX. századi nő történet magyarországi fejezete egy korszak lenyomata, melyben a progresszió és a hagyomány szembenállása jellemezte az évszázadot. Ugyan egyre nagyobb számban voltak jelen az oktatásban, a közéletben, a magyar társadalom és közvélekedés nőkérdés tekintetében egyértelműen a konzervatív álláspontot fogalmazott meg: a nők helye és szerepe a családban, ebből a keretből pedig nem törhetnek ki. Ez meghatározta az oktatás kérdését. Ugyan a második világháború végeztével a kommunista-szocialista rezsim a propagandájában megjelentette az erős, független „keleti szupernő” képét, a velük szembeni hátrányos megkülönböztetés, a szexizmus ugyanúgy fennállt – annak ellenére, hogy itthon megvalósult minden olyan törekvés, melyekért több feminista szervezet küzdött itthon és külföldön egyaránt. A rendszerváltás bekövetkeztével, ahogy minden társadalmi téren, úgy a női jogok esetében is reménykedtek abban, hogy a demokráciával megvalósulhat a valódi feminizmus. Nem kellett hosszú idő a csalódáshoz: a rendszerváltás a feministák számára is egy hamis ígéret volt a változásra. Témámban azt járom körbe, hogyan változott a nők helyzete és oktatása a XX. században. Kik voltak azok a szereplők, akik szerepet játszottak a nő történet ezen szakaszában? Hogyan változott a nőkép a dualizmus végén, a Horthy-korszakban, illetve az államszocialista rendszerben? Mik voltak a jelentős különbségek? Hogyan változott a közgondolkodás a nők egyre nagyobb társadalmi részvételével kapcsolatban?

A MŰVÉSZETEK ÉS A ZENE NŐI SZÓLAMAI
SZEKCIÓVEZETŐ: TAKÁCS ZSUZSANNA MÁRIA

Női szerepek és életutak a századforduló magyar képzőművészetében: Madarász Adeline ego-dokumentumainak tükrében

KÁDÁR ÁGOTA

Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Történelem, civilizáció, kultúra Doktori Iskola
kadaragota66@gmail.com

Kulcsszavak: művésznők, feminizmus, önszerveződés

Doktori disszertációmiban a budapesti XV. Kerületi Kulturális Örökség Háza és Helytörténeti Gyűjtemény gondozásában őrzött Madarász-hagyaték írott forrásait, Madarász Adeline (1871–1962) festőnő 1906–1920 között keletkezett ego-dokumentumait (naplók, levelezés, visszaemlékezések) vizsgálom. A kéziratok kortörténeti adalékokat nyújtanak egy 20. század elején aktívan működő, középosztálybeli nő utazásairól, tanulmányairól és mindennapi tapasztalatairól. A naplók különösen izgalmasak műfaji összetettségük miatt: az utazási napló, a belső (önreflexív, akár terápiás) feljegyzések és a munkanapló határterületén helyezhetjük el, illetve körvonalazható hogyan íródik a napló az utazási, a belső/terápiás és a munkanapló keretei között. E keretek teszik követhetővé a szakmai önmeghatározás és női élettapasztalat ambivalenciáját.

Jelen előadás a forrásanyagból kiindulva a női kapcsolatok és hálózatok intézményteremtő erejére összpontosít. Azokat a kollektív törekvéseket emeli ki, amelyekben Madarász Adeline aktív közreműködő volt. Özvegysege idején Huszár Ilona bárónővel közösen hozta létre a Huszár–Újlaki magán festőiskolát, amely a női művészképzés és szakmai önállósodás konformista hazai mintájának tekinthető. Társa, Huszár Ilona a Művészet és Művelődés női egyesületével, műkereskedői kezdeményezésein keresztül nyilvános és legitim bemutatkozási felületet épített ki az alkotni vágyó nők számára. A dokumentumokból kiolvasható pályatársi kapcsolatok (pl. Undi Mariska) a külföldi tanulmányutak közösségét, valamint a modern női életreform identitáspolitikai tétjeit is láthatóvá teszik. A rokoni kapcsolatokból pedig a Szontagh nővérek (Erzsébet, Aranka) csetneki magyar csipke-kezdeményezése emelkedik ki, amely művészi mintaközvetítéssel és háziipari szervezettel teremtett fenntartható női munkalehetőségeket.

A rövid esettanulmányokkal célunk bemutatni, hogy a női alkotói szerepek a századfordulón nem pusztán egyéni életutakként, hanem szolidaritásra, művészeti képzésre és piaci érzékre épülő mikrointézmények révén váltak társadalmilag és szakmailag érvényesíthetővé.

Camille Claudel és a női művészi autonómia dilemmái a 19. századi francia művészeti életben

SCHMAL JÚLIA

Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

schmal.karola@gmail.com

Kulcsszavak: művész, múzsa, feminizmus, szobrászat, századforduló

Az előadás a női szerepek változását vizsgálja a 19. század végi francia művészeti életben, különös tekintettel a múzsa és az önálló női művész pozíciója közötti feszültségre. A középpontban Camille Claudel (1864–1943) francia szobrász életútja áll, aki saját autonóm művészi ambíciói mellett Auguste Rodin tanítványa és múzsája volt. Claudel pályája jól példázta azt az átmeneti történelmi helyzetet, amikor a nők fokozatosan kiléptek az inspiráló, passzív szerepkörből, és igényt formáltak az alkotói önállóságra és intézményes elismerésre.

Ez a változás azonban komoly strukturális akadályokba ütközött. Az oktatáshoz való korlátozott hozzáférés, az anyagi és intézményi támogatás hiánya, a nők társadalmi és biológiai megítélése, valamint a romantikus zsenikultusz és a mester-tanítvány viszony nemi hierarchiákat újratermelő mítoszai mind ellehetetlenítették a női érvényesülést a korban.

Claudel és Rodin kapcsolata rávilágít arra, miként fonódott össze szakmai függés, érzelmi kiszolgáltatottság és társadalmi alárendeltség, és hogyan akadályozta mindez Claudel autonóm művészi pozíciójának megszilárdulását. Camille Claudel személyes és művészi tragédiája így nem csupán egyéni sorsként értelmezhető, hanem a női alkotók strukturális ellehetetlenítésének példaként is. Élete és életműve arra hívja fel a figyelmet, hogy a tehetség önmagában nem elegendő az érvényesüléshez, ha az alkotó nem fér hozzá azokhoz a társadalmi és intézményi feltételekhez, amelyek a művészi elismerést lehetővé teszik. Az előadás célja, hogy interdiszciplináris megközelítésből, feminista, szociológiai, művészettörténeti és recepcióelméleti perspektívából járuljon hozzá a nők kulturális pozíciójáról szóló, máig aktuális diskurzushoz.

**Zenepedagógiai reformelképzelések megvalósulása
a zeneiskolai gyakorlatban a 20. század első felében.
Elefánthy Mária szakmai életútja**

PETHŐ VILLÓ

Szegedi Tudományegyetem Bartók Béla Művészeti Kar
petho.villo@szte.hu

Kulcsszavak: zenepedagógia, zeneiskola, zeneelmélet oktatás, gyermekkar, gyerekopera

Az előadás a 20. század első felében működő zenepedagógus, Elefánthy Mária szakmai életútját vizsgálja. A tanári működés bemutatásakor elsősorban zenetanári és karvezetői tevékenységére koncentrálok, egy olyan pedagógus példáján keresztül, aki a korszak pedagógiai és zenepedagógiai reformelképzeléseit a mindennapi gyakorlatban valósította meg, és szakmai fórumokon közvetítette is. Elefánthy személyéről viszonylag kevés életrajzi adat áll rendelkezésre az Arcanum online adatbázisában, intézményi és szakmai működése azonban jól rekonstruálható a debreceni Városi Zeneiskola évkönyvei, a pedagógiai és zenepedagógiai szakfolyóiratok, valamint a napi sajtó forrásai alapján.

A debreceni zeneiskolában a zeneelmélet és a szolfézs oktatása már a 19. századra visszanyúló hagyományokkal rendelkezett. Ebbe az intézményi struktúrába kapcsolódott be Elefánthy Mária középiskolai tanári végzettséggel rendelkező pedagógusként. Működése során ugyanakkor az elméleti tárgyak tanításának megújulása figyelhető meg: pedagógiai gyakorlatában megjelentek a korszak magyar zenepedagógiai reformtörekvései, valamint a Dalcroze-pedagógia elemei is.

Elefánthy kapcsolatban állt az Énekszó zenepedagógiai folyóirat körével: publikált a lapban, előadást tartott annak szemináriumán, valamint kórusvezetői és pedagógiai tevékenységéről a folyóirat rendszeresen beszámolt. Szakmai munkájának meghatározó területét a kortárs gyermekoperák és daljátékok betanítása és bemutatása jelentette, amelyekben a szolfézsoktatás, az éneklés és a színpadi gyakorlat szoros egységben jelent meg. Az előadás Elefánthy Mária működését egy olyan zenepedagógus példajaként értelmezi, aki a két világháború közötti időszakban a korszerű zenepedagógiai elképzeléseket következetesen beépítette tanári gyakorlatába, és ezzel a szolfézs- és zenei alapozó oktatás megújulásához is hozzájárult.

„Prímásnők”, úrilányok.

A cigányzenei szférában az 1920-1930-as években dolgozó zenésznők, női zenekarok története és a tagok társadalmi összetételének vizsgálata

VERŐ-VALLÓ JUDIT
juditvallo@gmail.com

Kulcsszavak: prímásnők, női zenekarok, cigányzene

Az 1920-as évek közepétől egyre több kávéházban, szórakozóhelyen jelentek meg a cigányzenészekkel együtt fellépő „prímásnők”, illetve női zenekarok. Az első világháború előtti időszakban a vendéglátóiparban működő előadókhoz, formációkhoz képest a közönséget szórakoztató női zenészek társadalmának összetétele jelentősen megváltozott. Míg korábban női zenekar elnevezés alatt képzetlen fiatal lányokból szervezett alkalmi együttesek szórakoztatták a vendégeket, az 1920-as évek közepétől komolyzenei előképzettséggel, gyakran zeneakadémiai végzettséggel rendelkező lányok, asszonyok közül kerültek ki a „prímásnők” és a női zenekarok tagjai.

Előadásomban a „prímásnő”, illetve női zenekar jelenségek történeti, társadalomtörténeti vonatkozásait szeretném feltárni, bemutatva azoknak a javarészt „középosztályi” háttérrel, neveltetéssel, oktatással – ennek részeként komolyzenei előképzettséggel is – rendelkező nőknek a történeteit (sajtóforrások és levéltári dokumentumok alapján) akik a két világháború közötti időszakban a munkaerőpiacnak egy nagyon speciális részén, az egyébként az új zenék, a jazz hódítása miatt éppen válságát élő cigányzenei szektorban tudtak – színpadképes zenei tudásuk segítségével – munkát találni.

Kutatásom több ponton kapcsolódik korábbi nőtörténeti (főleg az egyedülálló nők -garzonnők témában publikált) munkáimhoz (1), illetve illeszkedik a cigányzenét, a cigányzenészek társadalmát és a cigányzenei szórakoztatóipari szektort vizsgáló történeti, társadalomtörténeti szempontú publikációknak a sorába (2).

(1.) Verő-Valló Judit 2024: Egyedül a nagyvárosban. Garzonotthonok és lakóik Budapesten a 19. század derekától az 1940-es évekig. Budapest Főváros Levéltára, Budapest.

(2.) Hajnáczy Tamás (szerk.) 2023: A cigányzene és a zenész cigány alakváltozásai. Történelmi, társadalmi és kulturális metszetek a 19-20. századtól. Gondolat Kiadó, Budapest.

A NŐI MUNKAVÁLLALÁS ÉS SZEREPKONSTRUKCIÓINAK SZÍNEI
SZEKCIÓVEZETŐ: NEMES-WÉBER ZSÓFIA

**„Salonháziipartól” a nőiparig.
Adalékok az iparoktatás nőtörténeti olvasatához**

VÖRÖS KATALIN

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék
voros.katalin@pte.hu

Kulcsszavak: 19. század, iparoktatás, háziipar, nőnevelés, női munka

Az előadás a dualizmus kori iparoktatás történetének nőtörténeti olvasatán keresztül igyekszik árnyalni az ipari szakképzés fogalmához kapcsolódó imaginációkat. A bemutatásra kerülő intézménytípusok (kézműves iskolák, nőipariskolák) a klasszikus modernizációs narratívák újra olvasását is lehetővé teszik, hiszen markánsan kötődnek az ún. „szociális kérdésekhez”, illetve a női munkavállalás és művelődési jogok problematikájához. Az ipari munka, illetve ezzel összefüggésben álló iparoktatás konstitúciójának egy sokkal plurálisabb, sokszínűbb értelmezésére válik így lehetőség a hagyományos női szerepekből táplálkozó képzések vizsgálatán keresztül. (Vö. Szerényi 1897, Víg 1933, Győriványi 1953, 2000; Szűcs 1992, 1996.; Orosz 2003; Nagy M. 2008; Nagy P. 1999, Tészbó 2003, Tóth P. 2006, 2022, Székely 2012, 2023. stb.).

A kutatás primer forrásbázisát a kormányzati jelentéseken, a szakpolitikai kiadványokon és az iskolai értesítőkön kívül a kérdés kapcsán releváns sajtótermékek (*Magyar Ipar, Magyar Iparoktatás*, stb.) adják. A vonatkozó rendeletek, szabályozások és jelentések diskurzuselemzésén túl az intézményi struktúrák rekonstrukciójával igyekszünk a téma átfogó értelmezésére.

„Legyél kozmetikus! Mi az?”
Kozmetikusidentitás és tradicionális női szerepkonstrukciók

KOVÁCSNÉ MAGYARI HAJNALKA

Eötvös Loránd Tudományegyetem Humán Tudományok Kutatóközpontja
Lendület Munkaformák Kutatócsoport
hajnalka.magyari@gmail.com

Kulcsszavak: kozmetikusiparosok, emancipáció, kozmetikusidentitás, női szerepkonstrukciók

Előadásom az MTA ELTE HTK Lendület Munkaformák Kutatócsoportján belül végzett Kozmetikusok című kutatásom részkutatásába tartozik, mely kutatás a kozmetikus szakma alakulását vizsgálja a professzionalizációtól a rendszerváltoztatásig.

Előadásomban három elsőgenerációs kozmetikusiparos történetén keresztül kívánom bemutatni, hogy a 20. század elején hogyan vált a kozmetikus szakma az emancipáció egyik alternatívájává. Hogyan generált az elején kizárólag társadalmi és egzisztenciális függetlenséget biztosító szakma olyan fokú kozmetikus identitást, amely az iparosnők későbbi életében felülírt minden egyéb női szerepkonstrukciót. Hogyan valósíthatta meg magát egy nonkormatív mentalitású, ám tradicionális női szerepkonstrukciókat betöltő nő a karrierben és a szürke hétköznapiakban? Hogyan kapcsolódott össze és milyen hierarchiai rendszereket alakított ki a kozmetikusiparosok szakmai identitásának és női identitáskonstrukcióinak izgalmas komplementaritása?

Előadásomban ezeket a kérdéseket járom körbe, levéltári-, sajtó- és narratív forrásokra támaszkodva, amelyek mikrotörténeti adalékaiknak köszönhetően mind nőtörténeti, mind kozmetikatörténeti aspektusból izgalmassá teszik a kutatást.

Női alkalmazottak a pécsi bányavidéken

BÉRCESI RICHÁRD

Pécsi Városszépítő és Városvédő Egyesület Helytörténeti Szakosztály
richard.bercesi@gmail.com

Kulcsszavak: kőszénbányászat, Pécs, női alkalmazottak, oktatás és munkakörök, munkahelyi státusz

Előadásomban a pécsi bányavidéken alkalmazásra kerülő női dolgozók helyzetét, oktatását és a munkakörülményeiket veszem górcső alá. Ennek tükrében a következő kérdésekre keresem a választ: Az Első Dunagőzhajózási Társaság (a továbbiakban: DGT) és a helyét átvevő bányatulajdonos vállalatok (Magyar és Szovjet Hajózási Rt., Pécsi Szénbányák Vállalat, Pécsi Szénbányászati Tröszt, Mecseki Szénbányászati Tröszt, Mecseki Szénbányák, Pécsi Hőerőmű Rt., PannonPower Zrt.) foglalkoztattak női munkaerőt? A DGT-korszakban a nők minden szinten részesülhettek az ehhez szükséges oktatásban? Ha igen, akkor a megszerzett tudásuk elegendő volt az esetleges érvényesüléshez a vállalatnál?

Mi indokolta az alkalmazásukat? Mennyire volt ez összhangban a különböző történelmi folyamatokkal (pl.: a két világháború, az 1918-as szerb megszállás, a DGT osztrák és magyar részvényeinek az 1938-as náci kézbe kerülése) és a hazai, vagy a külföldi gazdasági-kereskedelmi hatások (pl.: az első világháború jóvátételi kötelezettségeinek a teljesítése, az 1929-es nagy gazdasági világválság, valamint az 1950-es évekbeli „Vas és Acél Országa” - program) váltoásaival? Az 1938-tól az önállóságát veszítő DGT „anyavállalatává” váló Reichswerke Hermann Göring AG. elbocsátotta őket, hogy a nemzetiszocialista (náci) ideológia szerint a gyerekszülésre/nevelésre fordítsák minden energiájukat, vagy maradhattak munkahelyükön, és a haditermelés szolgálatába álltak?

Volt a mindenkori bányatulajdonos vállalatoknak kikötése (pl.: családi állapot, a gyermekek számaránya, vallási beállítottság) az állományba vételüket illetően? Mely területeken foglalkoztatták őket a legnagyobb mértékben (pl.: irodák, bányauzemek, DGT-iskolák)? Ideiglenes jelleggel kerültek alkalmazásra, vagy a későbbiekben is megőrizhették a pozíciójukat? Milyen helyet foglalhattak el a cégeken belüli hierarchiában? Bekerülhettek a felsővezetésbe? Milyenek voltak a munkakörülményeik? Azonos volt a fizetésük a férfiakéval? Jogosultak voltak egy esetleges szociális, vagy egyéb (plusz) juttatásra? Ha igen, akkor milyenre és miért? Ők rendelkeztek vele, vagy más? Meddig tartott a munkaidejük? Kaptak könnyítést a férfiakkal szemben? Egy álláskereső nő esetében számított a családi állapot és a gyermekek számaránya? Ausztriához hasonlóan működtek női szak-, illetve érdekvédelmi

szervezetek, egyesületek, mozgalmak a DGT-korszakban? Kapcsolatban álltak egymással? Milyen tevékenységük volt és milyen mozgástérrel rendelkeztek? Hogyan változott ez a különböző korszakokban?

AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS NŐI DIMENZIÓI
SZEKCIÓVEZETŐ: PUSZTAFALVI HENRIETTE

„Elkövető, áldozat, védett érték?” – nők és a büntető igazságszolgáltatás a két világháború között különös tekintettel Borsod vármegyére

LEHOTAY VERONIKA

Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

lehotayvera@gmail.com

Kulcsszavak: női elkövetők és áldozatok, fajgyalázás, magzatelhajtás, Horthy-korszak, Borsod vármegye

A két világháború közötti időszak büntető igazságszolgáltatása a nőket eltérő és gyakran ellentmondásos jogi szerepekben jelenítette meg. Az előadásban a két világháború közötti Borsod vármegye példáin keresztül vizsgálom egyrészt a női bűncselekményeket, amelyek gyakran egyszerre tükrözik a nők áldozatiságát és elkövetői szerepét. A magzatelhajtás, gyermekgyilkosság, lopás nem kizárólag jogi tényként, jogesetként jelent meg, hanem a társadalmi és családi kényszerek, az anyaság felelőssége és a gyermekvédelem által képviselt jogszabályok révén alakították a cselekményeket. Másrészt a nő gyakran jelent meg sértettként a bíróság előtt, így különösen a nemi erőszak és a magzatelhajtás esetében, ahol gyakran előfordult, hogy a nő nem rendelkezett kellő jogtudattal, tehát nem ismerte fel, hogy az ellene elkövetett cselekmény bűncselekménynek minősült. A vármegyei bírósági gyakorlatot bemutató levéltári források alapján az előadás azt vizsgálja, hogy miként válhattak a nők egyszerre a büntetőeljárás alanyává elkövetőként (így például lopás, magzatelhajtás, esetleg emberölés esetén) láthatatlan vagy el nem ismert áldozatként (erőszakos nemi közösülés, általában a nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetén, de előfordult, hogy magzatelhajtás esetén is áldozatként jelent meg a nő), illetve bizonyos esetekben a jog által „védett érték.” Utóbbi fogalom a zsidótörvényekkel összefüggésben jelent meg, amikor a harmadik zsidótörvény 1941-ben a fajgyalázás kategóriáját vezette be a magyar jogrendszerbe. A fajgyalázást zsidónak minősülő férfi követhette el tisztességes nő ellen. A levéltári iratok, valamint a korabeli sajtóanyagok elemzése lehetőséget ad a női bűncselekmények és a nők ellen elkövetett deliktumok jogszociológiai és jogtörténeti perspektívából, a jogi felelősség, morális ítélet és társadalmi elvárások összefüggésében történő vizsgálatára. Az előadás célja tehát, hogy bemutassa a nők kettős szerepét, és rámutasson, hogyan formálta a büntetőjog a nők társadalmi helyzetét Borsod vármegyében a két világháború között.

Nők a társadalom periferiáján Márianosztra öröksége

DI BLASIO BARBARA

Apor Vilmos Katolikus Főiskola Neveléstudományi Tanszék
diblasio.barbara@avkf.hu

Kulcsszavak: nők nevelése, szerzetesrendek, börtönpasztoráció

Magyarországon a börtönügyben már a XIX. századtól figyelmet kap a női fogvatartottakkal való bánásmód, amelyben a női szerzetesrendek közül az Irgalmas Nővérek (Vincés Nővérek) áldozatkész szerepvállalása volt kiemelkedő. A nők oktatásának, nevelésének egyik jelentős útja a munkáltatás mellett a katekézisen át vezetett. Előadásomban a Márianosztrai Fegyház és Börtön alapításának történeti körülményeit, illetve a Vincés Nővérek által majd száz éven át folyó, nők számára nemzetközi mintára szervezett nevelő és oktató munka jellemzőit tekintem át történeti szempontból. Levéltári és irodalmi anyagokra támaszkodva mutatom be a Vincés Nővérek elvégzett munkájának hasznosságát és időtálló hatásait. Módszertanuk egyik pillére a fogvatartottak megtérésének elősegítése volt, amely a nővérek elvárásai szerint a gondozottak gondolkodás- és magatartásváltozásával járt együtt, bízva a jó példa pedagógiai erejében.

Nők a börtönben

A női bűnözés tendenciái 1831-1974 között – történetek a számok mögött

ÁCS-BÍRÓ ADRIENN

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Alkalmazott Pedagógiai Intézet Gyógypedagógus-képző Tanszék
acs.adri001@gmail.com

Kulcsszavak: női elkövetők, bűnözés, kriminalitás, bűncselekmény

A bűnözés olyan társadalmi jelenség, amely egy adott helyen és időben az egyének által elkövetett bűncselekmények összessége. Jellemző tendenciáinak, főbb irányainak értelmezéséhez elengedhetetlen a rendelkezésre álló adatok elemzésének szintézise. Feltáró kutatásunk fókuszában a női bűnelkövetési tendenciák állnak, az 1831-1974 közötti időszakban. Célunk a női populáció bemutatása a bűnözés statisztikájának jellemzői szerint, vizsgálva, hogy a speciális női bűncselekmények után, mint például a magzatelhajtás, gyermekgyilkosság; hogyan tevődött át a hangsúly előbb a lopás, sikkasztás, csalás, majd az intellektuális és személy elleni súlyos jogellenes cselekményekre.

A női kriminalitás kapcsán ellentétes álláspontokkal találkozunk. Vannak, amelyek a sajátosságokat elfogadva vagy önálló problémaként kezelik, vagy azokat cáfolva az általános bűnözés részeként tekintik a női elkövetőket (Raskó, 1978:253-254). Bizonyos szinten mindkét álláspont megállja a helyét, mivel függetleníteni nem lehet az általános bűnözéstől; a bűnelkövetés alapvetően férfijelenség marad, a nők kisebb részét érinti. A csoport azonban lényeges különbségeket mutat makroszinten. Az eddigi kutatások által alátámasztott specifikus jellemzők miatt külön vizsgálatokra érdemes: a populáció állandósága, aránya, illetve társadalmi vonatkozása miatt. (Palmer, 2015:1–16; Stone – Liddell – Martinovic, 2017:1–22; Degiorgio, 2015:196–210).

Kutatásunk a női bűnözést, mint tömegjelenség változásait, valamint a társadalom értékítéletét a jogalkotás és jogalkalmazás változásainak hatását tükrözve helyezi középpontba (Vavró, 1989:71-84). Primer és szekunder forrásokra támaszkodva következtető, leíró, többszöri keresztmetszeti kutatást végeztünk. A kvantitatív vizsgálat mellett hangsúlyt fektettünk a narratív forrásokra, amelyek a számok mögött a történetet is bemutatják, bepillantást nyerve az igazságügyi statisztikai adatsorokon túl a bűncselekmények személyes hátterébe.

AZ IRODALOMBAN KONSTRUÁLÓDÓ NŐKÉP
SZEKCIÓVEZETŐ: STUMMER KRISZTINA

Egy 19. század végi ifjúsági regény nőképe

MAISCH PATRÍCIA

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Nevelés- és Oktatáselméleti Tanszék
maischpatricia@gmail.com

Kulcsfogalmak: nőnevelés, nőkép, ifjúsági irodalom, honleányság, Uhrl Józsa

A 19. században formálódó hazai gyermek- és ifjúsági irodalom sajátos didaktikai vetületének vizsgálata, különösen a lányok számára írt történetek esetében eddig kevésbé kutatott, ám izgalmas területe a nőnevelés-történeti elemzéseknek. Jelen kutatás fókuszában Uhrl Józsa ifjúsági regényei közül az *Ágról szakadt senkié* című munka nő-történeti és nőnevelés-történeti analízise áll. Az elbeszélés vizsgálata két szempontból is új adalékokkal szolgálhat. Egyrészt bekapcsolódik egy terjedelmesebb kutatói folyamba, mely Uhrl Józsa életpályájának, pedagógiai és publicisztikai tevékenységének neveléstörténeti feltárását tűzte ki célul. E kutatás szintén egy nagyobb, a Tänzer Lilla által vezetett reformkori lánynevelde iskolatörténeti és nőnevelés-történeti bemutatásának részét képezi. Az elemzés másik adaléka annak közelebbi vizsgálata, hogy a 19. század második felének ifjúsági irodalmában hogyan konstruálódik a nőkről és női szerepekről való gondolkodás, mely tipikusan és eszenciálisan feminin jegyeket ismerhetjük fel a szövegekben.

Jelen elemzés abból a feltételezésből indul ki, hogy Uhrl Józsa – mint pedagógusnő – a fiatal lányok számára olyan elbeszélést írt, melyben a hagyományos, honleányi szerepek mint követendő példa fonódnak a történetbe. A feltevés azon eddigi kutatási eredményeken alapul, miszerint az 1850-es évek második felében Uhrl vette át Tänzer Lilla lányneveldejének igazgatását, mely a reformkortól kezdődően a honleányi ismeretek elsajátítását szorgalmazta, s Uhrl pedagógiai eszméiben hasonló elveket vallott. Ennélfogva az *Ágról szakadt senkié* ezen elvek didaktikai-irodalmi megjelenítéseként is értelmezhető.

A kutatás primer forrását Uhrl Józsa elbeszélése, míg szekunder forrásait a nőnevelés-történeti alapküvetek (Kéri Katalin, Pukánszky Béla, Virág Irén), az Uhrl Józsaival foglalkozó, meglehetősen csekély forrásfeltáró szakirodalom (Hegedűs Judit, Poros Andrea), illetve a Tänzer-intézettel kapcsolatos feltárások (Fónagy Zoltán, Maisch Patrícia) jelentik. A kutatás eredményei várhatóan újabb színekkel és adalékokkal gazdagítják az Uhrl Józsaival és a korszak ifjúsági (lány)irodalmával kapcsolatos eddigi ismereteket.

Női tapasztalat és önpozicionálás Kádár Erzsébet Reggeltől estig című novellájában

BARANYAI LAURA

Szegedi Tudományegyetem Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola
baranyailaura19@gmail.com

Kulcsszavak: női tapasztalat, irodalmi nyilvánosság, önpozicionálás

Az egyéni élettapasztalat Kádár Erzsébet prózájában szorosan összefügg egy olyan szociokulturális háttérrel, amelyben a női megszólalás lehetőségeit szigorú normák határozták meg. Előadásomban annak vizsgálatára vállalkozom, hogyan jelenik meg a női tapasztalat Kádár Erzsébet Reggeltől estig című novellájában, a Nyugat normarendszeréhez illeszkedő prózanyelv keretei között. Az írás 1935-ben a Nyugat novellapályázatán elismerésben részesült; az indoklás szerint a pályamű „érdekes miliórajzával”, „meggyőző analízisével” és „zárt, kerek egészével” felelt meg a bírálóbizottság elvárásainak; tehát az értékelés nem a korabeli értelemben vett „női” írásmód jegyeit emelte ki, hanem a folyóirat esztétikai elvárásrendjébe való illeszkedést hangsúlyozta. Ez egybeesik Kádár Erzsébet saját esztétikai önmeghatározásával, aki kritikáiban is következetesen a fegyelmezett szerkesztést, a tárgyilagosságot és az érzelmi visszafogottságot – a korabeli diskurzusban „férfiasnak” tekintett jegyeket – jelölte meg ideálként.

Ennek fényében a Reggeltől estig poétikai megoldásai Kádár Erzsébet szerzői önpozicionálásának részeként is értelmezhetők. A „polgári decens nő” alakja és az autonómiát megőrző női tapasztalat nem ellentétpárként, hanem ugyanazon írói magatartás eltérő regisztereiként jelennek meg. Az elbeszélés fegyelmezett szerkesztése tette lehetővé, hogy a női tapasztalat a korszak normarendszeréhez illeszkedve láthatóvá vált az irodalmi nyilvánosságban. A narráció távolságtartása, a patetikus hang kerülése és az analitikus önvizsgálat is e vállalt pozíció poétikai következetességét erősítik. A novella így olvasható egyfelől az egyéni élettapasztalat irodalmi megformálásaként, másfelől a női megszólalás feltételeiről is képet ad a két világháború közötti magyar irodalmi nyilvánosságban.

Női életutak narratív konstrukciói és kulturális emlékezete Annie Ernaux Egy asszony című műve neveléstudományi megközelítésben

CSEPPENTŐ KRISZTINA
Sesami Hungary Kft.
cseppentokrisztina@gmail.com

Kulcsszavak: egodokumentumok, kulturális emlékezet, narratív identitáskonstrukció, női életút-narratívák, női művelődés

Az előadás a női életutak narratív konstrukcióit és kulturális emlékezeti jelentőségét vizsgálja Annie Ernaux Egy asszony című önéletrajzi-szociografikus szövegén keresztül, neveléstudományi és nőtörténeti perspektívából. A kutatás középpontjában az a kérdés áll, miként válik a női művelődés tapasztalata elbeszélhetővé, milyen nyelvi és narratív stratégiák teszik az egyéni életutat kollektív jelentésűvé, és hogyan kapcsolódik mindehhez az emlékezés mint etikai és pedagógiai gyakorlat.

Ernaux műve az önéletrajz, a szociológia és a kulturális emlékezet határterületén helyezkedik el: az anya–lánya viszony, a nyelvi szocializáció, az osztályváltás és a testhez kötött nevelési tapasztalatok olyan nem intézményes tanulási terekként jelennek meg, amelyek alapvetően formálják a női identitást. Az elemzés az intersectionality és a többszörös identitások szemléletét alkalmazva mutatja meg, milyen szerepet játszik a társadalmi helyzet a női életút alakulásában.

A tanulmány Ernaux írásmódját egodokumentumként értelmezi, hangsúlyozva, hogy a szerző célja nem pusztán egy élettörténet „megírása”, hanem egy marginalizált társadalmi csoport kulturális rehabilitációja. Az előadás amellet érvel, hogy a női életutak ilyen értelmezése hozzájárul a női művelődés történeti vizsgálatához, valamint a női tapasztalat pedagógiai és kulturális emlékezetben betöltött szerepének árnyaltabb értelmezéséhez.